

Burgerparticipatie in de openbare ruimte

Een onderzoek naar de bereidheid van de bewoners van de gemeente Deventer om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt

Marije Hofland

Master Thesis Sociologie-

Vraagstukken van beleid en organisatie

Studiejaar 2013-2014

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie welke het resultaat is van mijn onderzoek naar burgerparticipatie in de openbare ruimte. Dit onderzoek heb ik gedaan voor de gemeente Deventer, waar ik vijf maanden werkzaam ben geweest als stagiaire. Deze afgelopen vijf maanden heb ik ervaren als een ontzettend leerzame periode.

Mijn dank gaat uit naar mijn stagebegeleidster Marieke Hottenhuis en mijn scriptiebegeleidster Hanneke Posthumus. Zij hebben mij door het geven van feedback de afgelopen vijf maanden enorm vooruit geholpen. Onze gesprekken zorgden ervoor dat ik steeds weer vol goede moed aan de slag ging.

Tot slot nog een woord van dank richting al mijn collega's van het team Kennis en Verkenning. Zij hebben er mede voor gezorgd dat mijn stage periode op een hele prettige manier is verlopen.

Marije Hofland, 30 juni 2014

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 Achtergrond	6
1.2 Probleemstelling	8
1.3 Doelstelling	9
1.4 Vraagstelling	9
1.5 Maatschappelijke relevantie	9
1.6 Wetenschappelijke relevantie	10
2. Theorie en hypothesen	11
2.1 Participatieladder	11
2.2 Verklaring voor participatie	14
2.2.1 Willen	15
2.2.2 Kunnen	16
2.2.3 Gevraagd worden	17
3. Methoden	18
3.1 Dataverzameling	18
3.2 Respons	21
3.3 Representativiteit	22
3.4 Operationalisering variabelen	24
3.4.1 Afhankelijke variabele	24
3.4.2 Onafhankelijke variabelen	24
3.4.3 Controlevariabelen	26
3.4.4 Ontbrekende waarden	27
3.5 Multicollineariteit	28
3.6 Betrouwbaarheid en validiteit	28
3.7 Beschrijvende statistieken	29
3.8 Modellen	30
4. Resultaten	30
4.1 Beschrijvende analyses	30
4.2 Verklarende analyses	34
4.2.1 Willen	34
4.2.2 Kunnen	36
4.2.3 Gevraagd worden	38
5. Conclusie	38
5.1 Samenvatting eerdere hoofdstukken	38
5.2 Mate van bereidheid	39

5.3	Verklaring mate van bereidheid	39
5.4	Theoretische en praktische implicaties	40
5.5	Discussie	40
6.	Beleidsaanbevelingen	42
6.1	Inleiding	42
6.2	Faciliteren	43
6.3	Informereren	43
6.4	Belonen	44
6.5	Sociale cohesie	45
6.6	Maatwerk	45
	Literatuurlijst	46
	Appendix 1: Vragenlijst	50

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

But before I get into the details, let me briefly explain what the Big Society is and why it is such a powerful idea. You can call it liberalism. You can call it empowerment. You can call it freedom. You can call it responsibility. I call it the Big Society. The Big Society is about a huge culture change where people, in their everyday lives, in their homes, in their neighborhoods, in their workplace don't always turn to officials, local authorities or central government for answers to the problems they face but instead feel both free and powerful enough to help themselves and their own communities. (Cameron, 2010).

Het bovenstaande citaat komt uit de speech van de premier van Groot-Brittannië, David Cameron. Op 19 juli 2010 pleitte hij voor een drastische maatschappelijke verandering, genaamd de 'The Big Society'. De premier dringt aan op een meer zelfstandige rol voor de burgers en een meer faciliterende rol voor de overheid. Burgers zouden onafhankelijker moeten worden van de overheid, bijvoorbeeld door in groepsverband parken, postkantoren en bibliotheken te gaan beheren (Kisby, 2010). Met het beleidsprogramma 'The Big Society' wil de premier de publieke dienstverlening hervormen, de eigen kracht van lokale netwerken versterken en het eigen initiatief van burgers en hun verbanden versterken (Winsemius & Steyaert, 2011).

Ook in Nederland kan de ideologie van 'The Big Society' op instemming rekenen. De laatste tijd staat eigen verantwoordelijkheid bijvoorbeeld sterk in de politieke belangstelling. Er werd in de troonrede van 2013 zelfs gesteld dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker aan het veranderen is in een participatiesamenleving (Rijksoverheid, 2013):

Het is onmiskenbaar dat mensen in onze huidige netwerk- en informatiesamenleving mondiger en zelfstandiger zijn dan vroeger. Gecombineerd met de noodzaak om het tekort van de overheid terug te dringen, leidt dit ertoe dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving.

Hoewel het begrip 'participatiesamenleving' in de Nederlandse media en daarbuiten veel aandacht trekt als nieuw begrip, is de uitgesproken verwachting zeker niet nieuw. Zo schreef het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in 1974 al over 'het ideaal van de participatiemaatschappij' en in 1991 stelde toenmalig premier Wim Kok dat de 'derde weg' naar de 'participatiesamenleving' het enige alternatief was voor de niet te handhaven verzorgingsstaat (Hurenkamp, 2013). De aandacht voor de participatiesamenleving is de afgelopen tien jaar echter wel sterk toegenomen. Participatie van burgers wordt met name de laatste jaren gezien als middel om zelfstandigheid, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid van burgers te

vergroten. Zo werd de term ‘eigen verantwoordelijkheid’ in 2010 bijna drie keer zo vaak gebruikt in krantenartikelen dan in 2000 (SCP, 2014). Bovendien lijkt het onder invloed van de economische crisis en de daarmee gepaarde bezuinigingen onvermijdelijk dat burgers steeds meer zelf doen. Het huidige niveau van publieke voorzieningen dreigt onbetaalbaar te worden (Raad van State, 2013).

De troonrede van 2013 zorgde er voor dat het debat over de participatiesamenleving weer oplaaide. Door de tijd heen zijn de bezwaren tegen burgerparticipatie echter redelijk constant gebleven. Er wordt bijvoorbeeld vaak gewaarschuwd dat burgerparticipatie niet de representatieve democratie mag vervangen (Schakel, 1972; Raad voor openbaar bestuur, 2010). Zo stelde oud-minister van Financiën Wouter Bos in een opinieartikel in de Volkskrant, dat de coalitie een overheid wil die er alleen voor de allerzwaksten is, alle anderen worden op hun eigen verantwoordelijkheid aangesproken (Volkskrant, 2013). Ook wordt er door anderen gewezen op de participatieparadox. Vooral een participatie-elite van hoger opgeleide, goed gebekte, autochtone mannen met een baan of met (vervroegd) pensioen participeren. Lager opgeleiden en (verbaal) zwakkeren vallen buiten de boot (Hartman, 2000). In de jaarlijkse Dreeslezing reageerde premier Rutte op de discussie door te stellen dat de participatiesamenleving geen verkapte bezuinigingsoperatie van het kabinet is. Volgens hem is de ontwikkeling dat burgers steeds meer zelf gaan doen een ontwikkeling die gaande is, en geen doel van het beleid (NOS, 2013). Hoe het ook zij, boven water staat dat er steeds meer beroep zal worden gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van de burger (SCP, 2012).

Het eerste duidelijke voorbeeld van een samenlevingsvisie waarin de eigen verantwoordelijkheid de boventoon voert is de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) (Sprinkhuizen & Scholte, 2012). De Wmo moet ervoor zorgen dat mensen met een beperking zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en meedoen in de samenleving. In de Memorie van Toelichting bij de Wmo staat dat het doel van deze wet is participatie van alle burgers mogelijk maken en bevorderen (Kamerstukken II 2004-2005, 30 131). De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wmo maar tegelijkertijd krijgen zij minder geld voor het uitvoeren van deze zaak. Er wordt daarom beroep gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van de burger. Burgers zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor hun eigen welzijn en zorg (Gemeente Apeldoorn, 2014).

De invoering van de Wmo laat zien dat het discours van de participatiesamenleving al een aantal jaren bezig is op het gebied van zorg, maar ook op het gebied van de openbare ruimte is er steeds meer aandacht voor de veranderde rol van burgers en gemeenten. Zo laat Harry Verhoeven, projectmanager Beheer Openbare Ruimte bij CROW, in het VNG magazine weten dat participatie een belangrijke ontwikkeling is binnen de 59 gemeenten die onderdeel zijn van het netwerk CROW Levende Stad. Dit kennisnetwerk bestaat uit gemeenten die via bijeenkomsten en het online netwerk met elkaar informatie en kennis over de openbare ruimte uitwisselen. Deze gemeenten spelen steeds meer in op wat de bewoners willen met de openbare ruimte. Zij nemen een meer adviserende en faciliterende rol in en zijn niet langer alleen de partij die betaalt en bepaald. Ook geven deze gemeenten aan dat ze door bezuinigingen niet meer de hoge kwaliteit van onderhoud kunnen leveren die ze tientallen jaren wel aan hebben kunnen bieden. Deze twee

ontwikkelingen zorgen ervoor dat bewoners steeds actiever betrokken worden bij de inrichting en onderhoud van de openbare ruimte (VNGMagazine, 2013).

Ook bij de gemeente Deventer spelen bovengenoemde ontwikkelingen van participatie en bezuinigingen op het gebied van de openbare ruimte. Dit komt naar voren in de 'Visie Leefomgeving' die de gemeente in januari 2014 heeft gepubliceerd (Gemeente Deventer, 2014a). Hierin verwijst de gemeente bijvoorbeeld naar de eerste troonrede van Koning Willem Alexander waaruit zou blijken dat het niet meer vanzelfsprekend is dat de overheid alle taken uitvoert. Verder valt hierin te lezen dat de gemeente te maken heeft met bezuinigingen. Er is minder budget beschikbaar voor het onderhoud van de openbare ruimte dan in bijvoorbeeld 2003. Deze veranderingen in het budget en visie leiden ook bij de gemeente Deventer tot de gedachte dat de zeggenschap en verantwoordelijkheid over het onderhoud van de openbare ruimte zo veel mogelijk bij de bewoners moet worden gelegd. Concreet betekent dit dat de gemeente het onderhoud van de openbare ruimte in Deventer nu en in nabije toekomst op een sober niveau zal uitvoeren. Bewoners kunnen hierdoor bijvoorbeeld meer onkruid en zwerfafval in hun buurt tegenkomen, dan toen de gemeente het onderhoud nog op een hoger niveau kon uitvoeren. Wanneer bewoners een hoger onderhoudsniveau willen voor hun buurt, zullen zij dit zelf moeten realiseren. De gemeente verwacht dat de bewoners hiervoor zelf het initiatief nemen, bijvoorbeeld door het opruimen van zwerfafval in buurten (Gemeente Deventer, 2014a).

1.2 Probleemstelling

De gemeente verwacht dat bewoners zelf het initiatief zullen nemen om het onderhoudsniveau van de openbare ruimte in hun buurt te verhogen. In hoeverre deze verwachting realistisch is moet echter nog blijken. Uit het onderzoek 'Zuid aan Zet' dat in 2012 is uitgevoerd door het team Kennis en Verkenning van de gemeente Deventer, is bijvoorbeeld gebleken dat bewoners van de wijk Colmschate Zuid minder behoefte hebben om te participeren wanneer er een hogere mate van verantwoordelijkheid bij komt kijken (Gemeente Deventer, 2012). Wanneer dit ook voor bewoners uit andere wijken of buurten binnen de gemeente Deventer geldt, zal het neerleggen van meer verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte bij de bewoners wellicht niet goed uitpakken. De gemeente Deventer zou dan ook graag willen weten in welke mate bewoners bereid zijn verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen. Met andere woorden, gaan de bewoners uit de verschillende buurten in Deventer ook daadwerkelijk het initiatief nemen om het onderhoudsniveau van de openbare ruimte te verhogen. Verder acht de gemeente het van belang dat de determinanten van het wel of niet initiatief nemen in kaart worden gebracht, omdat deze handvatten kunnen bieden voor succesvol beleid. Dit alles zou bij voorkeur op buurtniveau onderzocht worden, zodat men wat betreft het beleid buurtgericht kan werken.

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is drieledig. Ten eerste is het doel onderzoeken in welke mate de bewoners van de gemeente Deventer bereid zijn verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt. Het tweede doel van dit onderzoek is in kaart brengen waardoor deze mate van bereidheid kan worden verklaard. Met deze kennis kunnen vervolgens aanbevelingen worden gedaan aan de gemeente Deventer over het te voeren beleid met betrekking tot het onderhoud van de openbare ruimte. Dit is het derde doel van dit onderzoek.

1.4 Vraagstelling

Omdat de doelstelling van dit onderzoek drieledig is zullen er drie onderzoeksvragen worden beantwoord.

1. In welke mate zijn de bewoners van de gemeente Deventer bereid verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt?

2. Waardoor kan de mate van de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte worden verklaard?

3. Hoe kan de gemeente Deventer bewoners stimuleren meer verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen?

1.5 Maatschappelijke relevantie

Het is van groot maatschappelijk belang de hierboven genoemde onderzoeksvragen te beantwoorden. Een kwart van de oppervlakte van Nederlandse steden bestaat namelijk uit openbare ruimte. Dit zijn onder andere straten, parken, pleinen en buurtgroen. De openbare ruimte zorgt ervoor dat steden leefbaar en aantrekkelijk zijn, het geeft wijken en buurten een identiteit en vormt een plek voor ontmoeting, interactie en sociale cohesie (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordering en Milieubeheer (VROM), 2005). Een goed ingerichte en toegankelijke openbare ruimte kan bijdragen aan de sociale cohesie binnen een buurt doordat het buurtbewoners stimuleert met elkaar in contact te komen. Deze grotere mate van cohesie kan bijvoorbeeld weer bijdragen aan een betere ervaren gezondheid van de buurtbewoners (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2014).

Wanneer in sommige buurten wel het initiatief wordt genomen om het onderhoudsniveau van de openbare ruimte in de buurt te verhogen maar in andere niet, ontstaan er onderhoudsverschillen tussen buurten. In een buurt met initiatiefnemers is er bijvoorbeeld geen zwerfafval te vinden en staan de plantenbakken er goed verzorgd bij, terwijl in andere buurten het zwerfafval zich opstapelt en de plantenbakken vol onkruid zitten. Deze verschillen in onderhoud zorgen voor verschillen in de openbare ruimte, wat er vervolgens weer voor kan zorgen dat buurten meer gaan verschillen op het gebied van sociale cohesie, leefbaarheid en ervaren gezondheid. Dit zal met name negatieve gevolgen hebben voor de mensen

in buurten waar geen of weinig initiatief wordt genomen om het onderhoudsniveau van de buurt te verbeteren. Hun buurt zal bijvoorbeeld minder leefbaar zijn dan buurten waar het initiatief wel wordt genomen. Dit kan op zijn beurt ook weer negatieve gevolgen hebben voor de gemeente Deventer. Een minder goede leefbaarheid kan er voor zorgen dat de populariteit van een buurt daalt, wat weer consequenties kan hebben voor de verhuurbaarheid van woningen en woningwaarden. Ook kan een verminderde populariteit van een buurt ervoor zorgen dat mensen gaan verhuizen of dat er geen nieuwe mensen willen komen wonen (Koopman, 2007).

Om te voorkomen dat er te grote verschillen gaan ontstaan in het onderhoud van de verschillende buurten in de gemeente Deventer, en de negatieve gevolgen hiervan worden ingeperkt, is het van belang dat de gemeente weet in welke mate de bewoners bereid zijn verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen en waardoor deze mate van bereidheid kan worden verklaard. In de ene buurt zal de gemeente meer moeten doen om de bewoners te stimuleren om bijvoorbeeld zwerfval op te ruimen, dan in een andere buurt.

1.6 Wetenschappelijke relevantie

Zoals in de inleiding al beschreven is, vindt er een verschuiving plaats in het denken over de verzorgingsstaat in de richting van een participatiesamenleving. Er is dan ook al veel geschreven over de nieuwe, meer participerende rol van de Nederlandse burger (o.a. Van Marissing, 2008; Edwards & Schaap, 2006, Michels; 2006). Een groot deel van deze literatuur richt zich echter op de zorg, en minder op de openbare ruimte. Het is echter niet zo dat er niets bekend is over de openbare ruimte. Over de openbare ruimte is ook literatuur beschikbaar, waarbij een groot deel gaat over gebruikersgroepen en hoe zij de openbare ruimte gebruiken en beleven (o.a. Burgers, 1999; Malone, 2002; Karsten, 2003). Er zijn verder ook onderzoeken die zich meer specifiek richten op de relatie tussen burgerparticipatie en de openbare ruimte. Deze onderzoeken richten zich met name op het bevorderen van participatie onder bewoners door middel van bijvoorbeeld leefbaarheidbudgetten (o.a. Tonkens en Kroese, 2009) en betrokkenheid bij herstructurering (o.a. Van Bergeij, Kokx, Bolt, & van Kempen, 2008). In deze onderzoeken draait het om burgerparticipatie in de openbare ruimte waarbij nog niet om een hoge mate van verantwoordelijkheid van de burger wordt gevraagd. Mensen worden wel actief betrokken bij beslissingen over de openbare ruimte doordat ze bijvoorbeeld hun mening kunnen geven, maar hoeven niet zelf in actie te komen. Dit onderzoek gaat zich juist richten op een hogere mate van verantwoordelijkheid van de burger, namelijk het op eigen initiatief een bijdrage leveren aan het onderhoud van de openbare ruimte in de buurt. Over deze hogere mate van verantwoordelijkheid, waarbij burgers zelf de armen uit de mouwen moeten steken, is nog veel minder bekend. Juist in de huidige maatschappelijke context is het zeer interessant onderzoek te doen naar deze hogere vorm van eigen verantwoordelijkheid. Zoals eerder al is gesteld zal er door de overheid namelijk steeds meer een beroep worden gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van de burger (SCP, 2012). Dit onderzoek zal dus bijdragen aan wetenschappelijke kennis over een relatief nieuw fenomeen.

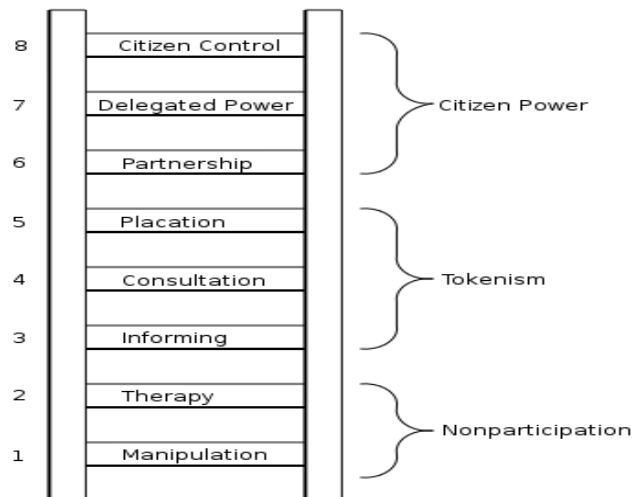
2. Theorie en hypothesen

2.1 Participatieladder

In het rapport 'Visie Leefomgeving' van de gemeente Deventer staat beschreven dat de verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte zo veel mogelijk bij de burgers moet worden neergelegd (Gemeente Deventer, 2014a). Dit onderzoek richt zich dan ook op de bereidheid tot het nemen van deze verantwoordelijkheid. Het is daarom belangrijk om in dit theoretisch kader eerst in te gaan op hoe de bereidheid tot het nemen van verantwoordelijkheid kan worden gemeten.

Met bereidheid tot verantwoordelijkheid nemen wordt in de context van dit onderzoek bedoeld dat de bewoners van de gemeente Deventer bereid zijn initiatief te nemen om het onderhoudsniveau van de eigen buurt te verhogen, bijvoorbeeld door het opruimen van zwerfafval. Dit is een voorbeeld van burgerparticipatie (SCP, 2014). De mate van burgerparticipatie wordt aangegeven op zogenaamde 'participatieladders' (Edelenbos, 2006). De participatieladder biedt een theoretisch aanknopingspunt om naar burgerparticipatie te kijken. De ladder brengt in kaart op welke manier burgers bij politiek en besluitvorming worden betrokken. Dit loopt op van minder betrokken (onderaan de ladder) tot meer betrokken (bovenaan de ladder) (Veen en Mul, 2011). Om te duiden op welke trede van de ladder dit onderzoek inzoomt, zal nu dieper worden ingegaan op de participatieladder en zijn treden.

De eerste participatieladder is ontworpen door de Amerikaanse Arnstein (Arnstein, 1969). Deze ladder heeft acht treden en geeft duidelijk weer welke vormen van burgerparticipatie kunnen worden onderscheiden.

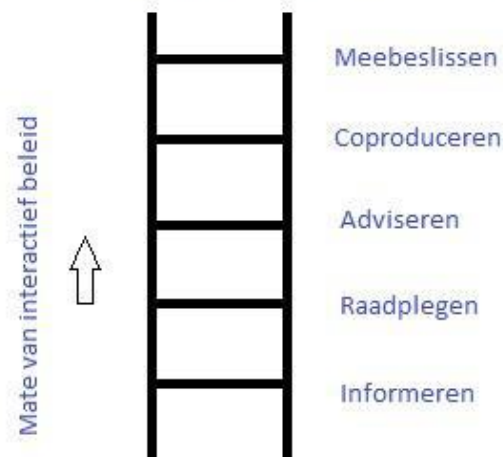

Figuur 2.1. Ladder of citizen participation (Arnstein, 1969)

Hoe hoger op de ladder de burgers komen, hoe meer macht ze kunnen uitoefenen en hoe meer verantwoordelijkheid zij dus hebben. Op de twee laagste niveaus, *Manipulation* en *Therapy*, participeren de burgers niet en hebben zij geen verantwoordelijkheid. Deze treden worden daarom door Arnstein 'Nonparticipation' genoemd. Op treden drie en vier, *Informing* en *Consulting*, worden de burgers geïnformeerd door de overheid en ze mogen hierop reageren. Arnstein noemt deze treden 'Tokenism'. Hiermee wordt bedoeld dat de burger geen beslissingsbevoegdheid krijgt. Er wordt naar de burgers geluisterd maar ze hebben niet genoeg macht om ook daadwerkelijk initiatieven te nemen. Burgers voelen zich betrokken bij ontwikkelingen maar hebben hier geen directe invloed op. De bovenste drie treden van de ladder worden door Arnstein als daadwerkelijke participatie gezien. De macht wordt op die treden herverdeeld en de burgers kunnen onderhandelen met de machthebbers. Op de vijfde trede, *Placation*, mogen burgers advies geven aan de overheid. Burgers denken bijvoorbeeld mee over probleemstellingen. De overheid kan vervolgens zelf bepalen wat zij met de aangedragen ideeën doet. Het idee achter dit niveau van participatie is dat specifieke onderdelen van bijvoorbeeld de openbare ruimte beter kunnen worden aangepast aan wat de burgers graag willen. De overheid blijft echter wel de macht houden om de uiteindelijke beslissingen te maken (Arnstein, 1969). Op trede zes en zeven, *Partnership* en *Delegated Power*, bevinden zich de participatieniveaus waar burgers meer invloed kunnen uitoefenen op beslissingen. Het is voor de burgers bijvoorbeeld mogelijk een stichting of vereniging op te richten waardoor ze meer macht hebben en invloed kunnen uitoefenen op de traditionele machthebbers. Samen met de burgers stelt de overheid randvoorwaarden op en verdeelt zij de verantwoordelijkheden. Op deze manier worden burgers actief betrokken bij hun woonomgeving wat bijvoorbeeld kan leiden tot een hoger gebruik van de openbare ruimte (VROM, 2005; Arnstein, 1969). Het initiatief nemen tot het verhogen van het onderhoudsniveau van de buurt valt dus op treden zes en zeven van de ladder van Arnstein (1969). Tot slot is er de achtste trede, *Citizen Control*. Hier maken de burgers beleid en voeren dit ook zelf uit. Burgers zijn bij dit hoogste niveau van participatie zelf initiatiefnemer voor ontwikkeling, uitvoering en beheer van een plan (VROM, 2010; Arnstein, 1969).

De participatieladder van Arnstein (1969) is door verschillende auteurs aangevuld en gewijzigd. De ladder die ook door de gemeente Deventer wordt gebruikt is de ladder van Edelenbos en Monnikhof (2001). Zij ontwierpen een ladder met vijf treden, namelijk; informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen (zie figuur 2.2).

Participatieladder (Edelenbos en Monnikhof 2001)

Figuur 2.2. Participatieladder van Edelenbos en Monnikhof (2001)

Zoals valt te zien in figuur 2.2 zijn de onderste twee treden, non-participatie, van de ladder van Arnstein (1969) verdwenen en ook zijn de andere treden enigszins herverdeeld. Bij de trede ‘Informeren’ worden de burgers geïnformeerd over het beleid en kunnen ze hierop reageren. Deze reactie zal echter niet worden gebruikt als input voor beleidsvorming, er dus nog geen verantwoordelijkheid voor de burgers. Bij de trede ‘Raadplegen’ bepaalt het politieke bestuur in hoge mate zelf de politieke agenda voor besluitvorming. Betrokken burgers en organisaties worden als gesprekspartners bij de ontwikkeling van beleid gezien waarbij gespreksresultaten mogelijk bouwstenen voor beleid vormen. De overheid is echter niet verplicht om de input te gebruiken. Bij de trede ‘Adviseren’ stelt het politieke bestuur de politieke agenda samen. Betrokken burgers en organisaties hebben wel de gelegenheid om problemen aan te dragen en eventuele oplossingen te formuleren. De overheid kan hier nog afwijken in de uiteindelijke beleidsvorming. Bij de trede ‘Coproducteren’ komen het politieke bestuur en de betrokken burgers gezamenlijk een probleemagenda overeen, waarna gezamenlijk naar oplossingen wordt gezocht. Mits beargumenteerd kunnen bestuurders bij de uiteindelijke besluitvorming afwijken van de inbreng van de deelnemers, maar hun commitment is een stuk zwaarder dan bij de trede ‘Adviseren’. Het initiatief nemen tot het verhogen van het onderhoudsniveau van de buurt valt dus op de trede ‘Coproducteren’. Bewoners kunnen zelf een oplossing zoeken voor een probleem in hun buurt, zoals te veel zwerfafval. Wanneer de bewoners met een oplossing komen die volgens het gemeente bestuur niet deugt, kunnen zij hier nog wel invloed op uitoefenen. De bewoners hebben dus wel een hoge mate van verantwoordelijkheid maar zijn niet eindverantwoordelijk. Dat is de gemeente. Bij de laatste trede ‘Meebeslissen’ wordt de besluitvorming aan betrokkenen gedelegeerd en het politieke bestuur verbindt zich aan deze besluiten. De overheid heeft nog wel een adviserende rol (Edelenbos en Monnikhof, 2001). De bewoners hebben op deze trede de hoogste mate van verantwoordelijkheid.

Het nemen van een initiatief bevindt zich theoretisch gezien op de vierde trede van de ladder ‘Coproduceren’. Toch is het goed te realiseren dat in de praktijk blijkt dat het lastig is de verschillende vormen van participatie in hokjes in te delen. Vaak zijn participatievormen complex en kunnen meerdere treden van het model van toepassing zijn (Veen & Mul, 2011). Toch lijkt de participatieladder een belangrijk instrument te zijn, stellen Bekkers en collega’s (2003):

“Grondige reflectie op de interactie tussen de gemeente en haar burgers, aan de hand van de zogenaamde ‘participatieladder’ (...), is voor de gemeente én de betrokken burgers een voorwaarde voor een goede opzet en vervolgens doeltreffend handelen (...). De participatieladder fungeert als basismodel en is op zich daarom als werkwijze niet innovatief. Echter wel een noodzakelijke start! Het overdenken van het doel van de interactie, de mate van participatie, het aantal betrokkenen en de vorm van de communicatie, vormen voor iedere gemeente het startpunt van het interactieproces. De participatieladder brengt al deze aspecten bijeen en biedt daarmee een helder denkkader”. (p.9).

Samenvattend kan worden gesteld dat de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in de buurt zich uit in burgerparticipatie. Een voorbeeld hiervan is het op eigen initiatief opruimen van zwerfval in de buurt. Het SCP (2014) noemt deze vorm van participatie ‘zelfredzame participatie’. Wanneer in dit onderzoek over burgerparticipatie wordt gesproken wordt dan ook zelfredzame burgerparticipatie bedoeld. Deze vorm van burgerparticipatie bevindt zich op de vierde trede ‘Coproduceren’ van de ladder van Edelenbos en Monnikhof (2001) en dit is dan ook de trede waar dit onderzoek zich op richt.

2.2 Verklaring voor participatie

De hierboven besproken participatieladder kan in kaart brengen (tot) op welke hoogte mensen participeren, maar verklaart niet waarom mensen dit doen. Voor de gemeente Deventer is het juist belangrijk om te weten waarom mensen wel of niet willen bijdragen aan het onderhoudsniveau van de openbare ruimte in hun buurt, omdat dit handvatten kan bieden voor succesvol beleid. Om te kunnen verklaren waarom mensen politiek participeren ontworpen Verba, Schlozam en Brady (1995) in 1995 het *Civic Voluntarism Model*. Dit model moet helpen een structuur te scheppen in factoren die politieke participatie kunnen bevorderen. Volgens Verba en collega’s (1995) kunnen er drie soorten redenen worden onderscheiden in waarom mensen politiek inactief zijn. Óf ze hebben geen psychologische betrokkenheid, óf ze beschikken niet over de middelen, óf ze maken geen deel uit van netwerken die mensen bij de politiek kunnen betrekken. Met andere woorden kan worden gezegd dat mensen gaan participeren wanneer ze *willen* meedoen, *kunnen* meedoen en als ze *gevraagd worden*. Zoals eerder gesteld wordt het model van Verba en collega’s (1995) gebruikt om politieke participatie te verklaren. In dit onderzoek zal het model echter worden gebruikt om zelfredzame participatie te verklaren. Het oorspronkelijke model van Verba en collega’s (1995) wordt dus gebruikt op een nieuw

gebied. De drie voorwaarden, willen, kunnen en gevraagd worden, lijken ook voor burgerparticipatie van belang te zijn (SCP, 2014).

2.2.1 Willen

Volgens Verba en collega's (1995) wordt politieke participatie voor een belangrijk deel verklaard door de mate waarin mensen gemotiveerd zijn. Burgers kunnen verschillende motieven hebben om wel of niet mee te willen doen aan het verhogen van het onderhoudsniveau van hun buurt. In aansluiting bij onderzoek van Verba en collega's (1995) hebben Tonkens en Verhoeven (2011) motieven van burgers om te gaan participeren in vier categorieën ingedeeld. Deze categorieën zijn; eigenbelang, sociaal belang, burgerschap en invloed kunnen uitoefenen. Volgens de eerste categorie participeren burgers uit eigenbelang. Uit het onderzoek van Tonkens en Verhoeven is gebleken dat burgers eerder participeren als het probleem of project zich in de directe omgeving afspeelt en dat het een project is dat binnen hun interessegebied ligt (Tonkens & Verhoeven, 2011). Mensen die een koophuis hebben, hebben er bijvoorbeeld meer belang bij om er voor te zorgen dat hun buurt er netjes bij ligt omdat dit invloed heeft op de verkoopwaarde van hun huis. Uit onderzoek blijkt dan ook dat mensen die een koophuis hebben meer participeren in hun buurt dan mensen die een huurwoning hebben (Kang & Kwak, 2003; Lelieveldt, 2004; RIGO 2004). Daarnaast stellen Tonkens en Verhoeven (2011) dat burgers participeren om er zelf beter van te worden, bijvoorbeeld door financieel gewin, carrière mogelijkheden, nieuwe dingen leren of andere persoonlijke voordelen.

Het volgende motief dat Tonkens en Verhoeven (2011) onderscheiden is sociaal belang. Volgens Higgins (1999) voelen burgers die participeren zich gerespecteerd en gewaardeerd. Individuen participeren uit een verlangen erbij te horen en iets bij te kunnen dragen aan de samenleving. Burgers kunnen ook het verlangen hebben om iets bij te kunnen dragen aan hun buurt. Zo heeft eerder onderzoek aangetoond dat er een positieve relatie bestaat tussen gehechtheid aan de buurt en participatie. Mensen zouden bereid zijn hun omgeving te veranderen en de kwaliteit van hun leven te verbeteren als ze zich gehecht voelen aan hun buurt (Minkler & Wallerstein, 2003). Ook eerder onderzoek van Wuthnow (1998) en later onderzoek van onder andere Manzo en Perkins (2006) laat zien dat gehechtheid aan de buurt een positieve invloed heeft op participatie.

Het motief 'burgerschap' stelt dat mensen die participeren een gevoel van burgerzin hebben die niet wordt aangetroffen bij niet participerende burgers. Het wel of niet participeren komt voort uit een (zelf) opgelegde norm. Mensen die participeren vinden vaak dat het hun plicht is om een steentje bij te dragen (Denters, 2004).

Verder kan het zo zijn dat mensen invloed willen uitoefenen om collectieve uitkomsten te kunnen beïnvloeden en op deze manier inspraak te hebben in de plannen van de overheid. Wanneer de gemeente bijvoorbeeld ergens een speeltuin wil plaatsen, zullen sommige buurtbewoners invloed willen hebben op de inrichting van deze speeltuin. Dit wordt door Denters en collega's (2004) ook wel een doelgericht motief genoemd. Een ander voorbeeld van een doelgericht motief is het iets willen doen tegen de slecht reputatie

van de buurt. De slechte reputatie brengt de buurtbewoners samen om een, in hun ogen, onverdiend stigma te bevechten (Mazanti and Ploger, 2003).

Denters, Tonkens, Verhoeven en Bakker (2012) hebben onderzocht wat mensen beweegt om actief te worden in hun buurt. In het onderzoek 'Burgers maken hun buurt' toetsen zij de eerder opgestelde ideeën van Tonkens en Verhoeven (2011) over de verschillende typen motieven. In het onderzoek 'Burger maken hun buurt' volgden Denters en collega's drie grote projecten omtrent burgerinitiatieven in Enschede, Hengelo en Leiden. Tegelijkertijd liep ook een onderzoek naar burgerparticipatie in Amsterdam.

Uit het onderzoek van Denters en collega's (2012) blijkt dat sociale motieven in Amsterdam heel hoog scoren. Mensen willen graag de buurt leren kennen of iets doen met anderen. Ook doelgerichte motieven bleken in Amsterdam veel voor te komen. Mensen willen een bijdrage leveren aan problemen in hun buurt, zoals zwerfvuil en rommel of een gebrek aan contact tussen buurtbewoners. Plichtsgebonden motieven en eigenbelang bleken er in Amsterdam nauwelijks toe te doen. Ook in Enschede zien Denters en collega's (2012) een mix van bovenstaande motieven. Net als in Amsterdam voeren sociale en doelgerichte motieven hier de boventoon. Hetzelfde blijkt te gelden voor Hengelo. In Leiden blijken mensen meer motivatie te ontleen aan doelgerichte en plichtsgebonden motieven. Geconcludeerd kan worden dat uit het onderzoek van Denters en collega's (2012) is gebleken dat burgerinitiatieven vooral voortkomen uit sociale en doelgerichte motieven, maar dat dit kan verschillen per stad. Bovengenoemde theorieën over verschillende typen motieven leiden tot de volgende hypothese: *bewoners zijn vaker bereid verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen als zij*

1a. doelgerichte motieven hebben

1b. sociale motieven hebben

1c. plichtsgebonden motieven hebben

1d. handelen uit eigenbelang

2.2.2 Kunnen

De mate van politieke participatie zou volgens Verba en collega's (1995) verder afhankelijk zijn van de middelen die mensen tot hun beschikking hebben. Hierbij kan worden gedacht aan tijd en vaardigheden. Wanneer mensen gemotiveerd zijn om te gaan participeren stellen deze middelen de mensen in staat om ook daadwerkelijk te participeren.

Wanneer iemand gemotiveerd is om bij te dragen aan het onderhoud van zijn of haar buurt, heeft deze persoon wel tijd nodig om ook daadwerkelijk wat te kunnen doen (Verba et al., 1995). Mensen met meer tijd voor het bijdragen aan het onderhoud van de buurt zijn gepensioneerden en werklozen. Zij hoeven immers geen tijd te besteden aan betaald werk, wat voor werkenden een groot beroep op de tijd doet. Uit onderzoek van het SCP (2014) is dan ook gebleken dat mensen zonder baan meer aan vrijwilligerswerk doen dan mensen met een betaalde baan. Daarbij is tijdsdruk waarschijnlijk de reden dat mensen met een betaalde baan minder snel kiezen voor het traditionele vrijwilligerswerk, in de vorm van hand en spandiensten. Tijd voor het daadwerkelijk de handen uit de mouwen steken voor het onderhoud van de buurt, bijvoorbeeld door

onkruid te gaan verwijderen, hebben zij in mindere mate dan mensen zonder betaalde baan (SCP, 2014). Van de mensen met een betaalde baan hebben vrouwen theoretisch gezien de meeste tijd om te kunnen participeren in de buurt. De netto arbeidsparticipatie van mannen is namelijk 72,3% en dat van vrouwen 59,9% (Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2014a). Hierbij moet er wel rekening mee worden gehouden dat vrouwen vaak weer meer tijd kwijt zijn aan zaken als de zorg voor de kinderen en het huishouden.

Volgens Dekker (2007) participeren mensen met een lagere sociale economische status minder in hun buurt omdat zij over minder vaardigheden beschikken, minder sociale relaties onderhouden en doordat zij in mindere mate toegang hebben tot formele instellingen en activiteiten (Dekker, 2007). Dit leidt tot beperktere betrokkenheid bij lokale activiteiten, minder inspraak in lokale politiek en buurtorganisaties en minder communicatie over en weer met de lokale autoriteiten (Staeheli & Clarke, 2007). Ook het SCP (2014) heeft recent onderzoek gedaan naar participatieverschillen in Nederland. Als indicator voor zelfredzame burgerparticipatie werd door het SCP aan respondenten de vraag gesteld of zij de afgelopen twaalf maanden iets hebben gedaan om voorzieningen in de buurt in stand te houden of de buurt veiliger en mooier te maken. Wat betreft opleidingsniveau werd ook door het SCP het bekende patroon van minder actieve lager opgeleiden versus relatief actievere hoger opgeleiden gevonden (SCP, 2014). Het bovenstaande leidt tot de volgende hypothese: *bewoners zijn vaker bereid verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen wanneer zij*

2a. meer tijd hebben

2b. hoger opgeleid zijn

2.2.3 Gevraagd worden

Tot slot stellen Verba en collega's (1995) dat het niet alleen van belang is dat mensen willen en kunnen participeren, maar ook of zij tot een relevant netwerk behoren. Een belangrijke reden om wel of niet te participeren is volgens hen of je gevraagd wordt om iets te doen.

De mate waarin er netwerken in een buurt aanwezig zijn is onderdeel van sociale cohesie. Sociale cohesie wordt gezien als één van de grondbegrippen van de sociologie; de mate van samenhang die samenlevingen vertonen worden tot de hoofdvragen van de sociologie gerekend (Ultee, Arts & Flap, 2003). Hoewel de vraag wat de samenleving bijeenhoudt één van de belangrijkste vragen van de sociologie is, is er geen uitgewerkte en scherpe definitie van sociale cohesie te vinden in de klassieken van het vakgebied. In dit onderzoek zal daarom de definitie van sociale cohesie aangehouden worden die door oud-directeur van het SCP, Paul Schnabel, is geformuleerd. Volgens Schnabel (2000) is sociale cohesie "de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving". Uit onderzoek van Dekker (2006) is gebleken dat sociale cohesie in een buurt een positief effect heeft op participatie van bewoners in samenwerkend beleid. Een voorbeeld hiervan is het samen verbeteren van de buurt.

Volgens Kearns & Forrest (2000) zijn sociale netwerken hulpvol bij het faciliteren van participatie. Mensen die sociaal meer betrokken zijn met elkaar en meer geïntegreerd zijn in hun buurt hebben een positiever gevoel over hun buurt. Dit stimuleert hen om een meer actieve rol op zich te nemen. Uit onderzoek van Kang en Kwak (2003) blijkt dat interpersoonlijke netwerken de belangrijkste verklarende variabele is voor burgerparticipatie. Verder blijkt uit onderzoek van Bekkers (2000) dat mensen die zich in een netwerk van vrijwilligers bevinden, vaker gevraagd worden om ook vrijwilliger te worden. Wanneer iemand zich in een netwerk bevindt van mensen die bijvoorbeeld betrokken zijn bij het onderhoud van de openbare ruimte, zal deze persoon wellicht ook vaker gevraagd worden zich ook bezig te houden met het onderhoud van de openbare ruimte.

Daarnaast komt uit literatuur naar voren dat bewoners die langere tijd in dezelfde buurt zijn gevestigd op een andere manier participeren dan bewoners die kort in de buurt gevestigd zijn (Campbell & Barrett, 1992). Buurtbewoners met een langere verblijfsduur beschikken over het algemeen over een groter sociaal netwerk en- of intensievere contacten met buurtbewoners en hebben vaak meer vrienden in de buurt. Hetzelfde wordt benadrukt in het empirische onderzoek van Völker, Flap en Linderburg (2007). Uit dit onderzoek blijkt dat de verblijfsduur van invloed is op het gemeenschapsgevoel in een buurt. Völker, Flap en Lindenberg (2007) benadrukken dan ook dat bewoners die al langer in een buurt wonen een groter gemeenschapsgevoel hebben en dus meer zullen participeren. Dit in tegenstelling tot bewoners die pas kort in de buurt woonachtig zijn.

Ook blijkt uit onderzoek van Bolt en ter Maat (2005) dat etnische minderheden vaak meer participeren dan autochtonen. Dit zou onder andere komen omdat zij een groter groepsbewustzijn hebben. Door dit groepsbewustzijn voelen bewoners zich meer verbonden met elkaar en zijn daarom sneller geneigd om samen te werken, zich voor elkaar in te zetten en te participeren in de buurt. Ook uit onderzoek van het SCP blijkt dat allochtonen zich relatief vaak inzetten voor de buurt in vergelijking met autochtonen (SCP, 2014). Bovenstaande theorieën over sociale cohesie leiden tot de volgende hypothese: *mensen die meer sociale cohesie in hun buurt ervaren zijn vaker bereid verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen dan mensen die in mindere mate sociale cohesie in hun buurt ervaren.*

3. Methoden

3.1 Dataverzameling

Dit onderzoek beoogt een beeld te schetsen over de bereidheid van de bewoners van de gemeente Deventer om verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen. Hiertoe is een groot bereik nodig. De methode die voor dit onderzoek is gebruikt is dan ook het survey-onderzoek. Het grote bereik is namelijk kenmerkend voor deze onderzoeksmethode (Verschuren & Doorewaard, 2010). Er zijn vragenlijsten verstuurd die vragen bevatten over participatie in de openbare ruimte (zie bijlage 1). Omdat er geen geschikte vragenlijst beschikbaar was voor dit onderzoek, is de vragenlijst speciaal voor dit onderzoek opgesteld. Er zijn verschillende variaties op het survey-onderzoek, afhankelijk van de vraag of het

gaat om één of meer tijdstippen waarop materiaal wordt verzameld en van de vraag of dit materiaal bij een en dezelfde groep dan wel bij wisselende groepen wordt verzameld. Omdat de gegevens voor dit onderzoek op één moment worden verzameld bij één en dezelfde groep, wordt er in dit geval gesproken van een cross-sectionele survey (Verschuren & Doorewaard, 2010).

De gemeente Deventer heeft in totaal 68 buurten (www.staatvandeventer.nl). Er is gekozen om, rekening houdend met het beschikbare budget en de beschikbare tijd zo veel mogelijk buurten in de steekproef op te nemen. Het bleek mogelijk een grote selectie van vijftien buurten te kunnen gebruiken voor het onderzoek. Het streefrespons voor dit onderzoek was 100 ingevulde vragenlijsten per buurt. Omdat deze respons niet haalbaar leek in buurten met minder dan 400 huishoudens, wanneer wordt uitgegaan van een gemiddelde respons van 25%, zijn deze buurten niet meegenomen in de steekproeftrekking. Ook industriegebieden, handelsgebieden en een buurt bestaande uit een psychiatrisch centrum zijn vanwege dezelfde reden niet meegenomen. In totaal vielen er hierdoor 25 buurten af en bleven er dus 43 over voor de steekproef.

Binnen de gemeente Deventer kunnen grofweg vier typen buurten worden onderscheiden. Buurten die zich bevinden in de oude stad (buurten met woningen gebouwd voor 1970), bloemkoolbuurten (deze buurten zijn gekenmerkt door kronkelende paden en hofjes en zijn gebouwd in de periode 1970-1990), nieuwbouwbuurten (buurten met woningen gebouwd na 1990) en buurten die zich bevinden in het buitengebied (buurten met veel groen) (M. Hottenhuis, persoonlijke communicatie, 21 maart 2014). Voor de gemeente is het van belang dat deze vier typen buurten in de steekproef vertegenwoordigd zijn omdat zij het idee heeft dat de openbare ruimte in een buurt mede bepaalt hoe bereid bewoners zijn verantwoordelijkheid voor de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen. Deze door de gemeente aangedragen indeling van typen buurten zal daarom verder ook gebruikt worden om verdere analyses waar nodig overzichtelijker te maken. Omdat de typen buurten op verzoek van de gemeente in de steekproef zijn meegenomen en hier geen theoretische grondslag voor was, zijn er geen verwachtingen over de invloed van de typen buurten opgesteld.

Om er zeker van te zijn dat alle typen buurten in de steekproef vertegenwoordigd waren is er voor gekozen eerst aselekt een bloemkoolbuurt, een nieuwbouwbuurt en een buurt in het buitengebied te selecteren (respectievelijk Colmschaterenk, Op den Haar en Dorp Diepenveen). Omdat veel buurten zich in de oude stad bevinden was het niet nodig ook een buurt uit de oude stad voor te selecteren. Ook de buurten Rielersweg Oost en Rielersweg West (in dit onderzoek samengevoegd tot één buurt; Voorstad Oost) werden vooraf geselecteerd vanwege interesse vanuit de gemeente. Deze interesse is er omdat er de afgelopen jaren verschillende interventies en projecten zijn geweest in Voorstad Oost, met als doel leefbaarheid van de buurt te verbeteren (Gemeente Deventer, 2014b).

Na de selectie van een bloemkoolbuurt, een nieuwbouwbuurt en een buurt in het buitengebied is er vervolgens een aselekt steekproef van 11 buurten getrokken uit de overige 39 buurten. Aselekt houdt in dat alle onderzoekseenheden in de populatie, in dit geval 39 buurten van de gemeente Deventer, een even grote kans hebben om in de steekproef te worden opgenomen. Dit is van belang voor de representativiteit van de

steekproef (Agresti & Finlay, 2009). De vijftien geselecteerde buurten en hun kerncijfers staan in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 1
Buurten en kerncijfers

Buurt	Kerncijfers				
	Huishoudens (aantal)	Koopwoningen (percentage)	Huishoudinkomen* (€bruto per jaar)	Allochtonen (percentage)	Ouderen (percentage)
<i>Oude stad</i>					
De Hoven	953	81,0	34.800	8,4	13,9
Schrijversbuurt	1119	42,2	25.400	14,3	24,1
Oudegoedstraat	574	63,5	32.700	14,5	11,2
Voorstad Oost	692	49,8	26.400	31,0	11,3
Borgele	1744	29,0	28.800	23,9	33,8
Rollecatekwartier	501	84,7	43.700	11,7	17,7
Landsherenkwartier	657	18,5	24.800	41,0	29,6
Knutteldorp	636	48,0	31.400	21,1	30,0
<i>Bloemkool</i>					
Groot Douwel	866	73,7	35.500	16,0	15,6
Colmschaterenk	1062	57,0	32.700	15,7	15,1
't Bramelt	613	59,6	34.500	14,9	14,5
<i>Nieuwbouw</i>					
Op den haar	1091	96,0	41.400	13,3	7,8
Het Fetlear	578	77,1	39.700	24,8	2,3
Essernerveld	540	82,7	44.100	14,1	13,9
<i>Buitengebied</i>					
Dorp Diepenveen	1741	72,0	41.900	9,4	25,8
Gemeente Deventer	41231	56,4	32.500	21,1	15,7

* Cijfers over de inkomenspositie dateren van 2011. De overige cijfers komen uit 2013.

Bron: staatvandeventer.nl, (2014).

Uit tabel 1 valt af te lezen dat de steekproef een diverse selectie van verschillende buurten bevat. Naast dat de verschillende typen buurten zijn vertegenwoordigd (acht buurten uit de oude stad, drie bloemkoolbuurten, drie nieuwbouwbuurten en één buurt in het buitengebied) verschillen de vijftien buurten ook van elkaar op onder andere het gebied van etnische diversiteit, aandeel ouderen, huishoudinkomen en aandeel koopwoningen.

Nadat de buurten bekend waren is er per buurt berekend hoeveel respondenten aangeschreven zouden moeten worden om per buurt een minimale respons van 100 te behalen. Het berekenen van het aantal respondenten dat aangeschreven moest worden is gedaan op basis van ervaringen van de gemeente Deventer.

Zij heeft onder andere respons ervaring opgedaan bij een grootschalig onderzoek uit 2013 met betrekking tot leefbaarheid en veiligheid. De respondenten van dit grootschalige onderzoek konden de vragenlijst zowel schriftelijk als digitaal invullen, wat betekent dat de gemeente ook ervaring heeft met verschillen in respons tussen digitaal en schriftelijk. Vervolgens zijn in elke buurt, na raadpleging van Gemeentelijke Basis Administratie, aselect de benodigde aantallen respondenten van achttien jaar en ouder geselecteerd.

Omdat eerst de buurten werden geselecteerd en daarna de buurtbewoners, is er sprake van een getrapte steekproef. De buurten werden eerst geselecteerd om er voor te zorgen dat er alleen buurten in de steekproef zaten waarbij een respons van 100 vragenlijsten zou kunnen worden behaald. Om de gewenste respons van 100 vragenlijsten per buurt te behalen zijn de vragenlijsten op naam van één persoon verstuurd en daarbij werd er per huishouden maximaal 1 vragenlijst gestuurd. Uit ervaring van de gemeente blijkt dat respondenten zich meer genoodzaakt voelen de vragenlijst in te vullen wanneer zij de enige zijn uit hun huishouden die hem krijgen. De respondenten konden de vragenlijst zowel schriftelijk als digitaal invullen. Alle respondenten hebben een vragenlijst met retourenvelop toegestuurd gekregen. In de begeleidende brief stond vermeld dat men de vragenlijst ook online kon invullen via de link www.deventer.nl/onderzoek.

3.2 Respons

Het aantal benaderde respondenten in de aselecte steekproef betreft 4905 mensen. Van deze 4905 respondenten vulden 1719 respondenten de vragenlijst in. Hiermee komt de netto respons in de steekproef uit op een percentage van 35%. Binnen onderzoeken van de gemeente Deventer is dit een zeer goede respons. Om dit te duiden wordt de vergelijking gemaakt met een grootschalig onderzoek van de gemeente naar leefbaarheid en veiligheid, dat eens in de twee jaar wordt uitgevoerd. In 2011 was de gemiddelde respons voor dit onderzoek 33%, in 2013 34% (M. Hottenhuis, persoonlijke communicatie, 13 maart 2014). De respons van dit onderzoek van 35% ligt dus hoger dan van het grootschalige onderzoek van de gemeente. Het aantal ingevulde vragenlijsten per buurt en de responsratio per buurt staan in onderstaande tabel weergegeven. De responsratio is berekend door het aantal schriftelijke retour gekomen vragenlijsten op te tellen bij het aantal digitaal retour terug gekomen vragenlijsten en vervolgens te berekenen hoeveel procent dit is van het aantal verstuurd vragenlijsten.

Tabel 2
Responsratio

Buurt	Vragenlijsten verstuurd (aantal)	Retour schriftelijk (aantal)	Retour digitaal (aantal)	Responsratio (percentage)
<i>Oude stad</i>				
De Hoven	295	81	22	34,9
Schrijversbuurt	365	107	14	33,2
Oudegoedstraat	365	121	9	35,6
Voorstad Oost	365	97	9	29,0
Borgele	295	94	13	36,3
Rollecatekwartier	265	89	13	38,5
Landsherenkwartier	405	92	7	24,4
Knutteldorp	365	114	12	34,5
<i>Bloemkool</i>				
Groot Douwel	365	111	18	34,3
Colmschaterenk	315	112	19	41,6
't Bramelt	315	89	14	32,7
<i>Nieuwbouw</i>				
Op den haar	295	109	23	44,7
Het Fetlear	315	78	22	31,8
Essernerveld	315	116	15	41,6
<i>Buitengebied</i>				
Dorp Diepenveen	265	87	12	37,4
Totaal	4905	1497	222	35,0

Bron: Eigen onderzoek, (2014).

3.3 Representativiteit

Wanneer de steekproef aselekt is getrokken en de groep lijkt in alle voor het onderzoek van belang zijnde kenmerken op de groep waarover een uitspraak gedaan moet worden, dan is er sprake van een representatieve steekproef (Agresti & Finlay, 2009). Alvorens kan worden ingegaan op de analyse van de data moet dus eerst nagegaan worden of de steekproef representatief is voor de onderzoekpopulatie. Dit houdt in dat er zal moeten worden bekeken of de respondenten uit de steekproef representatief zijn voor de burgers van de gemeente Deventer en of de buurten representatief zijn voor de buurt die ze vertegenwoordigen. Hiervoor zijn drie kenmerken geselecteerd die als controlevariabelen functioneren. De kenmerken zijn; percentage ouderen, percentage koopwoningen en percentage allochtonen. De statistieken uit dit onderzoek worden vergeleken met cijfers van de gemeente Deventer uit 2013.

Tabel 3
Representativiteit

	Ouderen (%)		Koopwoningen (%)		Allochtonen (%)	
	Buurt	Steekproef	Buurt	Steekproef	Buurt	Steekproef
<i>Oude stad</i>						
De Hoven	13,9	20,8	81,0	91,7	8,4	6,3
Schrijversbuurt	24,1	32,8	42,2	70,7	14,3	7,8
Oudegoedstraat	11,2	9,9	63,5	86,8	14,5	5,8
Voorstad Oost	11,3	22,1	49,8	71,6	31,0	17,9
Borgele	33,8	44,9	29,0	53,1	23,9	10,2
Rollecatekwartier	17,7	17,9	84,7	94,7	11,7	6,3
Landsherenkwartier	29,6	36,1	18,5	37,3	41,2	20,5
Knutteldorp	30,0	51,6	48,0	74,6	21,1	4,9
<i>Bloemkool</i>						
Groot Douwel	15,6	22,0	73,7	89,4	16,0	8,9
Colmschaterenk	15,1	14,5	57,0	86,3	15,7	6,0
't Bramelt	15,4	20,6	59,6	82,5	14,9	9,3
<i>Nieuwbouw</i>						
Op den haar	7,8	15,0	86,0	91,3	13,3	17,3
Het Fetlear	15,4	5,5	77,1	92,3	24,8	15,4
Essernerveld	13,9	27,6	82,7	93,7	14,1	8,7
<i>Buitengebied</i>						
Dorp Diepenveen	25,8	32,2	72,0	84,7	9,4	4,1
Gemeente Deventer	15,7	25,2	56,4	85,6	21,1	4,4

Bron: staatvandeventer.nl, (2014); Eigen onderzoek, (2014).

Uit tabel drie valt af te lezen dat voor bijna alle buurten geldt dat in de steekproef een hoger percentage ouderen vertegenwoordigd is dan in de werkelijkheid het geval is. Alleen bij de twee buurten Oudegoedstraat en het Fetlaer en Spijkvoorder Enk is er sprake van een ondervertegenwoordiging van het percentage ouderen in de steekproef. Wat betreft het percentage koopwoningen geldt voor alle buurten dat er sprake is van oververtegenwoordiging in de steekproef. Ten slotte is er in alle buurten een duidelijke ondervertegenwoordiging van het aandeel allochtonen. Er is met deze over- en ondervertegenwoordigingen rekening gehouden door het percentage ouderen, koopwoningen en allochtonen in de analyses als controlevariabelen toe te voegen.

3.4 Operationalisering variabelen

Alle variabelen zullen geoperationaliseerd moeten worden om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Binnen de operationalisering wordt gekeken naar onafhankelijke en afhankelijke variabelen. De afhankelijke variabele binnen dit onderzoek is verantwoordelijkheid. De onafhankelijke variabelen zijn, sociale motieven, doelgerichte motieven, plichtsgebonden motieven, eigenbelang, vrije tijd en ervaren sociale cohesie. Daarnaast wordt er gekeken naar de controlevariabelen leeftijd, geslacht, inkomen, allochtoon, opleiding, gepensioneerd, werkloos, kinderen, woontijd, koopwoning en type buurt. Tot slot zal er worden besproken hoe er met de ontbrekende waarden is omgegaan.

3.4.1 Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele binnen dit onderzoek is de variabele verantwoordelijkheid. In de vragenlijst (zie appendix 1) werd aan de respondenten gevraagd ‘Hoe staat u in het algemeen tegenover het idee dat u zelf initiatief kunt nemen om het niveau van onderhoud van de openbare ruimte in uw buurt te verhogen? Dit kunt u bijvoorbeeld doen door het opruimen van zwerfafval of het schoffelen van perkjes’. De respondenten konden kiezen uit de categorieën positief (gecodeerd als 1), neutraal (2), negatief (3) en weet niet/geen mening (4). Omdat er voor de analyses gebruik zal worden gemaakt van een logistische regressie, waarbij een voorwaarde voor de predictoren is dat zij moeten worden gemeten op interval of dummy niveau, zal de variabele dichotoom worden gemaakt (Agresti & Finlay, 2009). Hierbij krijgt de categorie ‘positief’ de waarde 1 en de overige categorieën ‘niet positief’ de waarde 0.

3.4.2 Onafhankelijke variabelen

De eerste onafhankelijke variabelen die zullen worden besproken zijn de variabelen die betrekking hebben op de verschillende motieven die mensen kunnen hebben om verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen.

Aan de respondenten werd met betrekking tot deze motieven gevraagd waarom zij op eigen initiatief zouden willen meewerken aan het onderhouden van de openbare ruimte in hun buurt. Zij konden op deze vraag meerdere antwoorden geven. De respondenten konden kiezen uit de categorieën niet van toepassing (gecodeerd als 1), omdat ik nieuwe dingen kan leren (2), omdat ik ontevreden ben over het onderhoudsniveau van mijn buurt (3), omdat het een leuke buurtactiviteit is (4), omdat ik dan waardering krijg van andere mensen (5), omdat ik het contact met de bewoners in mijn buurt wil verbeteren (6), omdat ik een bijdrage aan de leefbaarheid in mijn buurt wil leveren (7), omdat ik de reputatie van mijn buurt wil verbeteren (8), omdat het mijn plicht is als burger om een steentje bij te dragen aan mijn buurt (9), omdat ik het belangrijk vind dat mijn buurt er netjes uitziet (10) en anders namelijk (11).

De antwoordcategorieën 6, 7 en 8 zijn voorbeelden van doelgerichte motieven. Om de doelgerichte motieven te kunnen meten werden 3 variabelen aangemaakt. De variabele ‘bijdragen leefbaarheid’ bevat alle respondenten die op deze variabele een 1 scoorden. De variabele ‘reputatie buurt verbeteren’ bevat alle

respondenten doe op deze variabele een 1 scoorden. De variabele ‘reputatie buurt verbeteren’ bevat alle respondenten doe op deze variabele een 1 scoorden.

De antwoordcategorieën 4 en 5 zijn voorbeelden van sociale motieven. Om de sociale motieven te kunnen meten werden twee variabelen aangemaakt. De variabele ‘leuke buurtactiviteit’ bevat alle respondenten die op deze variabele en 1 scoorden. De variabele ‘waardering’ bevat alle respondenten doe op deze variabele een 1 scoorden.

De antwoordcategorieën 2,3 en 10 zijn voorbeelden van eigenbelang. Om eigenbelang te kunnen meten werden 3 variabelen aangemaakt. De variabele ‘nieuwe dingen leren’ bevat alle respondenten die op deze variabele en 1 scoorden. De variabele ‘ontevreden onderhoudsniveau’ bevat alle respondenten doe op deze variabele een 1 scoorden. De variabele ‘buurt netjes’ bevat alle respondenten doe op deze variabele een 1 scoorden.

Antwoordcategorie 9 is een voorbeeld van een plichtsgebonden motief, en vormt daarom de variabele ‘burgerplicht’. Alle respondenten die op deze variabele een 1 scoorden zitten in de variabele.

De volgende variabelen die zullen worden besproken zijn vrije tijd, opleiding en ervaren sociale cohesie. Aan de respondenten werd verder gevraagd hoeveel uren vrije tijd zij gemiddeld per week hebben. Deze variabele is als continue variabele meegenomen. Wat betreft opleiding werd er aan de respondenten gevraagd wat zijn of haar hoogst afgeronde opleiding was. Hierbij kon worden gekozen uit 9 antwoordcategorieën, variërend van ‘geen afgeronde opleiding’ tot ‘wetenschappelijk onderwijs’. Voor het toetsen van de hypothesen was het van belang dat de variabele opleiding continu werd gemeten. Om deze 9 antwoord categorieën om te kunnen zetten naar het aantal jaren succesvol onderwijs is de indeling van Van Eijck en de Graaf (2001)¹ gebruikt. Deze indeling bestaat uit 10 categorieën. Er is op basis van deze indeling besloten ‘geen afgeronde opleiding’ te zien als 0 jaren succesvol onderwijs, ‘lager onderwijs’ als 6 jaren succesvol onderwijs, ‘vmbo beroepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg’ als 10 jaren succesvol onderwijs, ‘mavo, vmbo theoretische of gemengde leerweg, ULO,MULO’ als 10 jaren succesvol onderwijs, ‘middelbaarberoepsonderwijs’ als 12 jaren succesvol onderwijs, ‘havo/vwo’ als 12 jaren succesvol onderwijs, ‘hoger beroepsonderwijs’ als 15 jaren succesvol onderwijs en ‘wetenschappelijk onderwijs’ als 20 jaren succesvol onderwijs.

Om te meten in hoeverre respondenten sociale cohesie in hun buurt ervaren, werden vijf stellingen aan de respondenten voorgelegd die in kaart brengen in hoeverre er sprake is van sociale cohesie in een buurt. De respondenten konden kiezen uit vijf antwoordcategorieën, namelijk ‘De mensen in mijn buurt gaan op een prettige manier met elkaar om.’(1), ‘Ik voel mij thuis bij de mensen die in mijn buurt wonen.’(2), ‘De mensen in mijn buurt kennen elkaar nauwelijks.’ (3), ‘Ik woon in een gezellige buurt, waar veel

1

Indeling opleidingsniveau (Van Eijck & De Graaf, 2001) 1. Lagere school / vglo (6 jaar succesvol onderwijs) 2. Lbo, vbo (10 jaar succesvol onderwijs) 3. Mavo, ulo, mulo (10 jaar succesvol onderwijs) 4. Kort mbo (11 jaar succesvol onderwijs) 5. Volledig mbo (12 jaar succesvol onderwijs) 6. Havo, mms (11 jaar succesvol onderwijs) 7. Vwo, hbs (12 jaar succesvol onderwijs) 8. Hbo, kandidaats (15 jaar succesvol onderwijs) 9. Wo (17 jaar succesvol onderwijs) 10. Post-academisch (20 jaar succesvol onderwijs)

saamhorigheid is.’(4) en ‘Ik heb veel contact met de mensen uit mijn buurt.’ (5). Voor de stellingen gold dat de antwoord categorieën liepen van ‘helemaal mee eens’(1) naar helemaal niet mee (5). Met andere woorden van veel ervaren cohesie naar weinig ervaren cohesie (stellingen 1,2,4 en 5). Deze stellingen zijn vervolgens zo gecodeerd dat de schaal loopt van weinig ervaren cohesie naar veel ervaren cohesie. Dit betekende voor de stellingen 1,2, 4 en 5 dat ‘helemaal mee eens’ de waarde 5 kreeg en ‘helemaal niet mee eens’ de waarde 0. Vervolgens is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd om de betrouwbaarheid van de gecreëerde schaal te meten. Cronbach’s alpha bleek 0,870 te zijn, waaruit geconcludeerd kon worden dat de gecreëerde schaal betrouwbaar was. Ten slotte is de variabele sociale cohesie gecreëerd door de vijf variabelen, behorende bij de vijf stellingen, bij elkaar op te tellen en te delen door vijf.

3.4.3 Controlevariabelen

De gebruikte controlevariabelen zijn leeftijd, vrouw, inkomen, allochtoon, opleiding, kinderen, gepensioneerd, werkloos, woonduur, koopwoning en type buurt. De controlevariabelen zullen hieronder kort worden uitgewerkt.

De variabele leeftijd wordt gemeten in jaren en is al continue variabele meegenomen. De variabele leeftijd is vervolgens gebruikt om de variabele gepensioneerd te maken. Alle mensen van 65 jaar en ouder scoorden op deze variabele een 1. De leeftijd van 65 en ouder is als grens gebruikt omdat mensen die nu die leeftijd hebben vanaf die leeftijd AOW ontvangen (Rijksoverheid, 2014). De variabele vrouw is verdeeld in de categorieën man en vrouw. Hierbij krijgt de categorie man de code 0 en de categorie vrouw de code 1. Wat betreft inkomen werd er aan de respondenten gevraagd in welke inkomensgroep het gezamenlijke netto jaarinkomen van alle leden van het huishouden op dat moment viel. De respondenten konden kiezen uit de categorieën ‘minder dan €22.000’, ‘€22.00 tot €35.0000’, ‘€35.000 of meer’ en ‘weet niet/wil niet zeggen’. Voor dit onderzoek werden vier dummy variabelen onderscheiden, namelijk laag inkomen (antwoord categorie 1, tevens referentiecategorie), midden inkomen (2), hoog inkomen (3) en ontbrekende waarden (4). Allochtoon is een variabele die weergeeft of de respondent in het buitenland is geboren of dat ten minste één van de ouders van de respondent in het buitenland is geboren. De variabele is dichotoom gemaakt waarbij autochtoon zijn de waarde 0 krijgt en allochtoon zijn de waarde 1. Wat betreft kinderen werd aan de respondenten gevraagd of zij thuiswonende kinderen hadden op dat moment. De respondenten konden kiezen uit de categorieën ‘nee’(1), ‘ja, in de leeftijdscategorie 0-12 jaar’(2), ‘ja, in de leeftijdscategorie 13-18 jaar’(3) en ‘ja, in de leeftijdscategorie 19 en ouder’ (4). Op basis van deze vragen werd een dichotome variabele gemaakt waarbij het hebben van kinderen een 1 scoort en het niet hebben van kinderen 0. Verder werd aan de respondenten gevraagd voor hoeveel uur in de week zij een betaalde baan hebben. De antwoordcategorieën waren ‘ik heb geen betaalde baan’ (1), ‘1-11 uur’(2), ‘12-24 uur’(3), ‘25 uur of meer’(4) en ‘weet niet/wil niet zeggen’(4). Uit deze vraag werd de variabele werkloos gecreëerd, waarbij mensen die antwoord 1 of 2 gaven werden gezien als werkloos. De respondenten die antwoord 1 of 2 gaven werkten 12 uur of minder in week, waardoor zij volgens het CBS als werkloos moeten worden gezien (CBS, 2014b). Werkloos zijn scoort op de variabele werkloos een 1 en niet werkloos zijn een 0. De variabele woonduur is gebaseerd

op de vraag 'Hoe lang woont u al in uw buurt?'. De respondenten konden kiezen uit vier antwoord categorieën, namelijk 'korter dan 1 jaar'(1), '1-4 jaar' (2), '5-9 jaar' (3) en '10 jaar of langer'. Om de categorieën te behouden zijn er vier dummy variabelen aangemaakt. Kortere dan 1 jaar (1, tevens referentiecategorie), 1 tot 4 jaar (2), 4 tot 9 jaar (3) en 10 jaar of langer (4). De variabele koopwoning geeft aan of respondenten in een koopwoning (1) wonen of niet (0). Ten slotte laat de variabele type buurt zien of de respondenten wonen in een buurt in de oude stad (referentie categorie), een buurt in een bloemkoolwijk, een nieuwbouwbuurt of een buurt in het buitengebied. Op de vragenlijst staat vermeld in welke buurt de respondent woont. Er worden vier variabelen gemaakt waarbij de buurten De Hoven, Schrijversbuurt, Oudegoedstraat, Voorstad Oost, Borgele, Rollecatekwartier, Landsherenkwartier en Knutteldorp vallen onder oude stad. De buurten Groot Douwel, Colmschaterenk en 't Bramelt onder bloemkoolbuurten, Op den Haar, Het Fetlaer en Spijkvoorder Enk en Essernerveld onder nieuwbouwbuurten en Dorp Diepenveen onder het buitengebied.

3.4.4 Ontbrekende waarden

Wanneer de ontbrekende waarden op een variabele minder dan 5% van het totaal aantal respondenten (N=1719) bedroegen zijn deze verwijderd. Dit gold voor de variabele leeftijd (0,58% ontbrekende waarden), geslacht (0,06%), opleiding (1,98%), allochtoon (2,33%), werkloos (2,56%), kinderen (0,58%), woonduur (0,29%) en koopwoning (1,51%). Ontbrekende waarden zijn in deze gevallen zowel waarden die ontbreken omdat de respondent niets heeft ingevuld, of omdat de respondent het antwoord 'weet niet/geen mening' gaf.

De variabele vrije tijd bevatte 244 ontbrekende waarden, ofwel 14,2% van de respondenten vulden de vraag niet (op een juiste manier) in. Om niet te veel data verloren te laten gaan is er bij deze variabele voor gekozen om mean imputation toe te passen, waarbij respondenten die een ontbrekende waarde scoorden, de gemiddelde waarde op de variabele toegekend kregen.

Ook de variabele sociale cohesie bevatte veel missende waarden. 84 respondenten sloegen de gehele vraag over en nog eens 51 respondenten kozen voor het antwoord 'weet niet/geen mening'. Om niet te veel data kwijt te raken is ook bij deze variabele mean imputation toegepast. De missende waarden en de categorie 'weet niet/geen mening' werden vervangen door de gemiddelde waarde van de variabele.

Tot slot is er wat betreft de variabele inkomen voor gekozen vier dummy variabelen te onderscheiden, namelijk laag inkomen (antwoordcategorie 1), midden inkomen (2), hoog inkomen (3) en ontbrekende waarden (4 en overige ontbrekende waarden). Deze variabele bevatte namelijk de meeste ontbrekende waarden van alle variabelen (387) en op deze manier blijven de respondenten die een ontbrekende waarde scoorden zichtbaar, maar gaat er niet onnodig veel data verloren.

3.5 Multicollineariteit

Multicollineariteit is een statistisch fenomeen waarbij twee verklarende variabelen in regressiemodel sterk gecorreleerd zijn. Dit betekent dat dat minstens een van deze verklarende variabelen voorspeld kan worden op basis van het model. Omdat multicollineariteit de berekening van coëfficiënten beïnvloed en daarmee de betrouwbaarheid van het model vermindert, is het van belang gevallen van multicollineariteit op te sporen (Agresti & Finlay, 2009). Nadat de variabelen geconstrueerd waren en met de ontbrekende waarden was omgegaan, is dan ook bekeken of er correlaties waren tussen alle onafhankelijke en controle variabelen (correlatie van 0,7 of hoger). Dit bleek niet het geval te zijn. Alle variabelen konden worden behouden.

3.6 Betrouwbaarheid en validiteit

Binnen wetenschappelijk onderzoek bepalen twee aspecten de kwaliteit van de waarnemingen en de conclusie, namelijk betrouwbaarheid en validiteit. De betrouwbaarheid in een onderzoek staat voor de stabiliteit van de onderzoeksresultaten die uit een studie voortkomen. Als het onderzoek meerdere malen uitgevoerd zou worden, moeten dezelfde resultaten worden verkregen (Agresti & Finlay, 2009). De betrouwbaarheid van dit onderzoek is gewaarborgd doordat dezelfde vragenlijst in alle vijftien buurten is afgenomen. Tevens zijn de schriftelijke vragenlijsten door een scanbureau verwerkt, waardoor de kans op menselijke fouten bij het invoeren van de data sterk is verkleint. Tot slot zijn de respondenten in de geselecteerde buurten op willekeurige basis benaderd, wat de kans op dezelfde resultaten in een eventuele tweede meting vergroot.

Verder kunnen er twee vormen van validiteit worden onderscheiden, namelijk interne en externe validiteit. Met externe validiteit wordt de mate bedoeld waarin datgene wat in het onderzoek wordt gevonden ook opgaat voor andere omstandigheden en andere individuen. Het zegt dus in hoeverre de onderzoeksresultaten generaliseerbaar zijn (Agresti & Finlay, 2009). De externe validiteit van deze studie is gewaarborgd doordat de steekproef aselekt is getrokken en daardoor een goede afspiegeling moet vormen van de gemeente Deventer. De interne validiteit heeft betrekking op de mate waarin een causale bewering gemaakt kan worden over de relatie tussen de variabelen. Het zegt dus in welke mate de conclusies van het onderzoek geldig zijn voor de onderzoeksgroep (Agresti & Finlay, 2009). Deze interne validiteit is gewaarborgd door te kiezen voor een analysemethode die het best past bij de te onderzoeken variabelen, in dit geval de logistische regressie.

3.7 Beschrijvende statistieken

In de onderstaande tabel staan de variabelen en de bijbehorende beschrijvende statistieken weergegeven. Dit zijn de statistieken na de verwijdering van de ontbrekende waarden.

Tabel 4
Beschrijvende statistieken

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaard-deviatie
Verantwoordelijkheid			0,30	
<i>Doelgerichte motieven</i>				
Contact bewoners verbeteren			0,07	
Bijdragen leefbaarheid			0,30	
Reputatie buurt verbeteren			0,05	
<i>Sociale motieven</i>				
Leuke buurtactiviteit			0,08	
Waardering van anderen			0,01	
<i>Plichtsgebonden motieven</i>				
Plicht als burger			0,15	
<i>Eigenbelang</i>				
Nieuwe dingen leren			0,01	
Ontevreden onderhoud			0,13	
Belangrijk buurt netjes			0,42	
Vrije tijd	0	100	21,24	16,36
Opleiding	0	20	13,30	3,84
Ervaren sociale cohesie	1	5	3,42	0,72
Vrouw			0,57	
Leeftijd	18	93	52,38	15,70
Gepensioneerd			0,25	
<i>Inkomen</i>				
Laag (=ref)			0,11	
Midden			0,24	
Hoog			0,45	
Ontbrekende waarden			0,20	
Allochtoon			0,10	
Werkloos			0,40	
Kinderen			0,40	
<i>Woonduur</i>				
Korter dan 1 jaar (=ref)			0,03	
1 tot 4 jaar			0,14	
5 tot 9 jaar			0,21	
10 jaar of langer			0,62	
Koopwoning			0,81	
<i>Type buurt</i>				
Oude stad (=ref)			0,52	
Bloemkool			0,21	
Nieuwbouw			0,22	
Buitengebied			0,06	

N= 1598

Bron: Eigen onderzoek, (2014).

3.8 Modellen

De analysetechniek die gebruikt zal worden is het schatten van logistische regressiemodellen. Logistische regressie is een regressiemethode waarbij de afhankelijke variabele dichotoom is. Met het logistische regressiemodel wordt er gekeken wat de kans is dat de onafhankelijke variabelen die in het model zijn opgenomen in één van de twee categorieën van de afhankelijke variabele valt (Agresti & Finlay, 2009). Binnen deze logistische regressiemodellen zal er worden gekeken naar de regressiecoëfficiënt (B), de standaardfout (SE) en de determinatiecoëfficiënt, Nagelkerke R^2 .

De regressiecoëfficiënt (B) geeft de gemiddelde toename van Y aan wanneer de variabele X met één eenheid toeneemt. Het geeft dus aan hoe de helling van de regressielijn eruit ziet. De standaardfout (SE) geeft de nauwkeurigheid van de regressiecoëfficiënt aan. Hoe kleiner de standaardfout, hoe kleiner de spreiding vanaf het gemiddelde en hoe nauwkeurig het gemiddelde bepaald is. Nagelkerke R^2 geeft de verklaarde variantie aan. Dit houdt in dat R^2 laat zien welk percentage van de variantie van de afhankelijke variabele wordt bepaald door de variabelen die toegevoegd zijn (Agresti & Finlay, 2009). Wanneer Nagelkerke R^2 0,20 is betekent dit bijvoorbeeld dat het model voor 20% de afhankelijke variabele verklaart.

De eerste onderzoeksvraag luidt: *'In welke mate zijn de bewoners van de gemeente Deventer bereid verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt?'*. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal een kruistabel worden gemaakt die de samenhang laat zien tussen de verschillende buurten en verantwoordelijkheid. Vervolgens zal een kruistabel worden gemaakt die per buurt laat zien welk percentage bewoners bereid is tot het nemen van verantwoordelijkheid, en of dit verschilt voor groenonderhoud of het opruimen van zwerfafval. Ook zal er een kruistabel worden gemaakt die weergeeft of de bewoners van de verschillende buurten positief, dan wel niet positief tegen zelfbeheer aankijken.

De tweede onderzoeksvraag luidt: *'Waardoor kan de mate van de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte worden verklaard?'* Om deze vraag te kunnen beantwoorden zullen er modellen worden geschat waarbij de significantie aangeeft of doelgerichte motieven, sociale motieven, plichtsgebonden motieven, eigenbelang, vrije tijd, opleiding, en sociale cohesie de kans op het nemen van verantwoordelijkheid voor het onderhoudsniveau van de eigen buurt zal verhogen. Er zal per verklarende variabele een model worden geschat, waarin ook de controlevariabelen worden opgenomen.

4. Resultaten

4.1 Beschrijvende analyses

De eerste onderzoeksvraag luidt: *in welke mate zijn de bewoners van de gemeente Deventer bereid verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt?* Om deze vraag te kunnen beantwoorden is er een kruistabel gemaakt die de samenhang tussen de afhankelijke variabele verantwoordelijkheid en de onafhankelijke variabele buurt laat zien.

Tabel 5

Initiatief nemen ter verhoging niveau onderhoud openbare ruimte buurt

Zelf initiatief nemen ter verhoging niveau onderhoud openbare ruimte eigen buurt	Positief (%)	Niet positief (%)
<i>Oude stad</i>		
De Hoven	35,4	64,6
Schrijversbuurt	22,4	77,6
Oudegoedstraat	37,2	62,8
Voorstad Oost	41,1	58,9
Borgele	28,6	71,4
Rollecatekwartier	36,8	63,2
Landsherenkwartier	30,1	69,9
Knutteldorp	27,9	72,1
<i>Bloemkool</i>		
Groot Douwel	26,8	73,2
Colmschaterenk	31,6	68,4
t Bramelt	25,8	74,2
<i>Nieuwbouw</i>		
Op den Haar	25,2	74,8
Het Fetlaer en Spijkvoorder Enk	27,5	72,5
Essenerveld	29,9	70,1
<i>Buitengebied</i>		
Dorp Diepenveen	28,9	71,1
Gemeente Deventer	30,2	69,8

N= 1598

Bron: Eigen onderzoek, (2014).

Uit tabel 5 blijkt dat 30,2% van de bewoners van de gemeente Deventer positief aankijkt tegen het zelf initiatief nemen om het onderhoudsniveau van de eigen buurt te verhogen. In de buurt Voorstad Oost, een buurt waar de afgelopen jaren veel interventies zijn geweest, kijken bewoners het meest positief aan tegen het zelf initiatief nemen ter verhoging van het onderhoudsniveau van de openbare ruimte (41,1%). Het minst positief zijn de bewoners van de Schrijversbuurt: 22,4% van de bewoners kijkt positief aan tegen het zelf initiatief nemen ter verhoging van het onderhoudsniveau van de buurt. Opvallend is dat zowel de meest positief gestemde buurt als de meest negatief gestemde buurt in de oude stad liggen. Verder is het opvallend dat de bewoners van Voorstad Oost gemiddeld over minder huishoudinkomen beschikken en minder in koophuizen wonen dan bewoners van de Schrijversbuurt.

Nu duidelijk is welk percentage van de bewoners in de verschillende buurten positief aankijkt tegen het nemen van initiatief ter verhoging van het onderhoudsniveau van de eigen buurt, zal met een kruistabel

inzichtelijk worden gemaakt of het voor deze respondenten nog verschilt of het om het onderhouden van groen gaat of het opruimen van zwerfafval. Hierbij zal ook worden gekeken of de frequentie, af en toe of regelmatig, er nog toe doet.

Tabel 6

Initiatief nemen ter verhoging niveau onderhoud openbare ruimte, verdeeld naar activiteit en frequentie

Zelf initiatief nemen ter verhoging niveau onderhoud openbare ruimte eigen buurt	Groen onderhouden		Zwerfafval opruimen	
	Af en toe (%)	Regelmatig (%)	Af en toe (%)	Regelmatig (%)
<i>Oude stad</i>				
De Hoven	13,5	7,3	27,1	9,4
Schrijversbuurt	7,8	4,3	16,4	9,5
Oudegoedstraat	7,4	5,8	18,2	14,0
Voorstad Oost	14,7	9,5	29,5	18,9
Borgele	5,1	2,0	20,4	11,2
Rollecatekwartier	10,5	6,3	22,1	7,4
Landsherenkwartier	3,6	1,2	13,3	6,0
Knutteldorp	4,9	3,3	12,3	9,8
<i>Bloemkool</i>				
Groot Douwel	8,1	6,5	22,0	13,8
Colmschaterenk	9,4	7,7	23,1	11,1
t Bramelt	5,2	2,1	10,3	4,1
<i>Nieuwbouw</i>				
Op den Haar	8,7	5,5	19,7	11,0
Het Fetlaer en Spijkvoorder Enk	9,9	6,6	18,7	12,1
Essenerveld	11,8	7,1	18,9	12,6
<i>Buitengebied</i>				
Dorp Diepenveen	11,1	7,8	23,3	18,9
Gemeente Deventer	8,8	5,6	19,6	11,4

N= 1598

Bron: Eigen onderzoek, (2014).

Uit tabel 6 blijkt dat het percentage bewoners van de gemeente Deventer dat zwerfafval wil opruimen in de eigen buurt gemiddeld hoger ligt dan het percentage bewoners dat groen in de eigen buurt wil onderhouden (respectievelijk 15,5% en 7,2%). Ook blijkt dat het percentage bewoners dat af en toe zwerfafval op wil ruimen of af en toe groen wil onderhouden gemiddeld hoger ligt dan het regelmatig uitvoeren van deze activiteiten. Op alle fronten is het weer de buurt Voorstad Oost waar men percentueel gezien het hoogste scoort.

Tabel 7
Zelfbeheer

Zelfbeheer	Positief (%)	Neutraal (%)	Negatief (%)	Weet niet (%)
<i>Oude stad</i>				
De Hoven	37,5	33,3	24,0	5,2
Schrijversbuurt	19,1	36,5	33,0	11,3
Oudegoedstraat	32,2	31,4	27,3	9,1
Voorstad Oost	39,4	29,8	23,4	7,4
Borgele	24,5	35,7	25,5	14,3
Rollecatekwartier	24,2	31,6	36,8	7,4
Landsherenkwartier	27,7	28,9	24,1	19,3
Knutteldorp	24,6	41,0	21,3	13,1
<i>Bloemkool</i>				
Groot Douwel	24,4	35,0	31,7	8,9
Colmschaterenk	23,1	30,8	35,9	10,3
t Bramelt	16,5	37,1	39,2	7,2
<i>Nieuwbouw</i>				
Op den Haar	16,5	36,2	37,8	9,4
Het Fetlaer	11,0	33,0	49,5	6,6
Essenerveld	15,0	49,6	29,1	6,3
<i>Buitengebied</i>				
Dorp Diepenveen	16,7	40,0	30,0	13,3
Gemeente Deventer	23,3	35,7	31,2	9,8

N= 1598

Bron: Eigen onderzoek, (2014).

Omdat de gemeente ook geïnteresseerd is in of er ook draagvlak zou zijn voor het nemen van nog meer verantwoordelijkheid voor de eigen buurt, in de vorm van zelfbeheer, is hier nog een vraag over opgenomen in de vragenlijst (zie appendix 1). Aan de respondenten werd uitgelegd dat er in Nederland experimenten zijn waarbij bewoners zeggenschap krijgen over de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt. Bewoners kunnen dan, met gemeentelijk geld, de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op een afgesproken niveau zelf uit (laten) voeren. Vervolgens werd gevraagd hoe de respondenten tegen dit idee van zelfbeheer aankijken. Uit tabel 7 blijkt dat 23,3% van de bewoners van de gemeente Deventer positief aankijkt tegen zelfbeheer. Men is het meest positief in Voorstad Oost (39,4%) en het minst positief in nieuwbouwbuurt Het Fetlaer en Spijkvoorder Enk (11%). Opvallend is dat de bewoners van Voorstad Oost ook het meest positief zijn over het zelf initiatief nemen ter bevordering van het onderhoudsniveau van de openbare ruimte in de buurt. Opvallend is ook dat de bewoners van Voorstad Oost gemiddeld lager opgeleid zijn, over minder huishoudinkomen beschikken en minder in koophuizen wonen dan bewoners van het Fetlaer en Spijkvoorder Enk.

Van de Deventernaren kijkt 35,7% neutraal aan tegen het idee van zelfbeheer. Het percentage bewoners dat neutraal tegen zelfbeheer aankijkt is het hoogst in Essenerveld (49,6%) en het laagst in Landsherenkwartier (28,9%). Gemiddeld in Deventer wordt er door 31,2% van de bewoners negatief aangekeken tegen zelfbeheer. Het percentage bewoners dat negatief aankijkt tegen zelfbeheer ligt het hoogst in nieuwbouwuurt Het Fetlear en Spijkoorder Enk (49,5%) en het laagst in oude stad buurt Knutteldorp (21,3%). Van de bewoners van de gemeente Deventer weet 9,8% niet wat van zelfbeheer te moeten vinden, of heeft er geen mening over. Dit percentage ligt het hoogst in Landsherenkwartier (19,3%) en het laagst in De Hoven (5,2%).

4.2 Verklarende analyses

Om de tweede deelvraag *‘Waardoor kan de mate van de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte worden verklaard’* te kunnen beantwoorden, zullen in deze paragraaf de opgestelde hypothesen worden getoetst.

4.2.1 Willen

De eerste hypothese voorspelt dat bewoners vaker bereid zijn verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen als zij:

- 1a. doelgerichte motieven hebben (model 1)
- 1b. sociale motieven hebben (model 2)
- 1c. plichtsgebonden motieven hebben (model 3)
- 1d. handelen uit eigenbelang (model 4)

Tabel 8
Logistische regressie analyse motieven en verantwoordelijkheid

Variabele	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
<i>Doelgerichte motieven</i>								
Contact bewoners verbeteren	0,64*	0,23						
Bijdragen leefbaarheid buurt	1,28*	0,13						
Reputatie buurt verbeteren	1,14*	0,27						
<i>Sociale motieven</i>								
Leuke buurtactiviteit			1,76*	0,21				
Waardering van anderen			-0,01	0,58				
<i>Plichtsgebonden motieven</i>								
Plicht als burger					1,63*	0,15		
<i>Eigenbelang</i>								
Nieuwe dingen leren							0,76	0,71
Ontevreden onderhoud buurt							0,34*	0,17
Belangrijk buurt netjes							1,61*	0,12
Vrouw	0,25*	0,12	0,18	0,12	0,10	0,12	0,23	0,13
Leeftijd	0,02*	0,01	0,01	0,01	0,02*	0,01	0,02*	0,01
Gepensioneerd	0,19	0,23	0,13	0,22	-0,02	0,23	0,11	0,23
Opleiding	0,01	0,02	0,03	0,02	0,03	0,02	0,03	0,02
<i>Inkomen</i>								
Laag (=ref)								
Midden	0,06	0,22	0,05	0,21	0,02	0,21	0,10	0,22
Hoog	-0,07	0,22	-0,16	0,22	-0,11	0,22	-0,15	0,23
Ontbrekende waarden	-0,23	0,23	-0,32	0,22	-0,34	0,23	-0,32	0,23
Allochtoon	0,11	0,10	0,08	0,19	0,14	0,10	0,13	0,20
Werkloos	-0,12	0,17	-0,06	0,17	0,02	0,17	-0,09	0,17
Kinderen	-0,03	0,14	-0,00	0,13	-0,04	0,14	-0,05	0,14
<i>Woonduur</i>								
Korter dan 1 jaar (=ref)								
1 tot 4 jaar	0,34	0,39	0,12	0,37	0,12	0,37	0,29	0,39
5 tot 9 jaar	0,09	0,39	-0,06	0,37	-0,13	0,37	0,06	0,38
10 jaar of langer	0,26	0,38	0,05	0,08	0,05	0,36	0,20	0,37
Koopwoning	-0,10	0,17	0,05	0,01	-0,02	0,17	-0,15	0,18
<i>Type buurt</i>								
Oude stad (=ref)								
Bloemkool	-0,02	0,16	-0,09	0,15	-0,10	-0,15	-0,15	0,16
Nieuwbouw	-0,16	0,16	-0,12	0,15	-0,20	0,15	-0,26	0,16
Buitengebied	-0,09	0,26	-0,10	0,25	-0,23	0,26	-0,20	0,27

N= 1598 p<0,05; Nagelkerke R²: model 1 (0,16), model 2 (0,09), model 3 (0,13) en model 4 (0,19).

Bron: Eigen onderzoek, (2014).

Zoals valt af te lezen uit tabel 8, blijkt uit model 1 dat doelgerichte motieven de kans op het nemen van verantwoordelijkheid vergroten. Dit betekent dat de kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoud van zijn of haar buurt significant groter wordt, wanneer hij of zij het contact tussen de bewoners van de buurt willen verbeteren ($b=0,64$ $p \leq 0,05$), wil bijdragen aan de leefbaarheid van de buurt ($b = 1,28$ $p \leq 0,05$) of de reputatie van de buurt wil verbeteren ($b= 1,14$ $p \leq 0,05$). Dit rekening houdend met alle controle variabelen. Vrouw en leeftijd zijn significante controlevariabelen. De kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoudsniveau van zijn of haar buurt is groter voor vrouwen en is groter wanneer men ouder is. Al met al kan geconcludeerd worden dat hypothese 1a aangenomen wordt.

Uit model 2 blijkt dat verantwoordelijkheid nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte van de buurt een leuke activiteit vinden de kans op het nemen van verantwoordelijkheid significant vergroot, rekening houdend met alle controle variabelen ($b = 1,76$ $p \leq 0,05$). Dit geldt niet voor het motief waardering krijgen van anderen. Hypothese 1b wordt daarom deels aangenomen.

Uit model 3 blijkt dat plichtsgebonden motieven de kans op het nemen van verantwoordelijkheid significant vergroten, rekening houdend met alle controlevariabelen ($b = 1,63$ $p \leq 0,05$). Dit betekent dat de kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoud van zijn of haar buurt groter wordt, wanneer hij of zij plichtsgebonden motieven heeft. Verder blijkt leeftijd een significante controle- variabele ($b= 0,02$ $p \leq 0,05$). De kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoud van zijn of haar buurt wordt groter wanneer men ouder is. Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat hypothese 1c wordt aangenomen.

Uit model 4 blijkt dat het ontevreden zijn over het onderhoudsniveau van de buurt ($b = 0,34$ $p \leq 0,05$) en het belangrijk vinden dat de buurt er netjes uit ziet ($b = 1,61$ $p \leq 0,05$) de kans op het nemen van verantwoordelijkheid significant vergroot, rekening houdend met alle controlevariabelen. Dit geldt niet voor het motief nieuwe dingen leren. Verder blijkt ook hier leeftijd een significante controle variabele ($b = 0,02$ $p \leq 0,05$). De kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoud van zijn of haar buurt wordt groter wanneer men ouder is. Hieruit kan geconcludeerd worden dat hypothese 1d deels aangenomen wordt.

4.2.2 *Kunnen*

De tweede hypothese voorspelt dat bewoners vaker bereid zijn verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen wanneer zij:

- 2a. meer tijd hebben (model 1)
- 2b. hoger opgeleid zijn (model 2)

Tabel 9

Logistische regressie analyse tijd, opleiding, sociale cohesie en verantwoordelijkheid nemen

Variabele	Kunnen		Kunnen		Gevraagd worden	
	Model 1		Model 2		Model 3	
	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>
Vrije Tijd	0,00	0,00				
Opleiding	0,04*	0,02	0,04*	0,02	0,04*	0,02
Sociale cohesie					0,27*	0,08
Vrouw	0,22	0,12	0,21	0,12	0,22	0,12
Leeftijd	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Gepensioneerd	0,04	0,22	0,05	0,22	0,04	0,22
<i>Inkomen</i>						
Laag (=ref)						
Midden	0,01	0,21	0,01	0,20	0,00	0,21
Hoog	-0,21	0,21	-0,20	0,21	-0,22	0,21
Ontbrekende waarden	-0,42	0,22	-0,42	0,22	-0,41	0,22
Allochtoon	0,04	0,19	0,04	0,19	0,04	0,19
Werkloos	-0,09	0,16	-0,08	0,16	-0,07	0,16
Kinderen	0,02	0,14	0,01	0,13	-0,04	0,14
<i>Woonduur</i>						
Korter dan 1 jaar (=ref)						
1 tot 4 jaar	0,21	0,36	0,20	0,36	0,23	0,36
5 tot 9 jaar	-0,02	0,36	-0,02	0,36	0,02	0,36
10 jaar of langer	0,13	0,35	0,12	0,35	0,13	0,35
Koopwoning	0,01	0,16	0,02	0,16	-0,05	0,16
<i>Type buurt</i>						
Oude stad (=ref)						
Bloemkool	-0,15	0,15	-0,15	0,15	-0,13	0,15
Nieuwbouw	-0,18	0,15	-0,18	0,15	-0,14	0,15
Buitengebied	-0,20	0,25	-0,20	0,25	-0,22	0,25

N= 1598 * $p < 0,05$; Nagelkerke R^2 : model 1 (0,02), model 2 (0,02) en model 3 (0,03).

Bron: Eigen onderzoek, (2014).

Uit model 1 blijkt dat vrije tijd de kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt niet significant vergroot en dat opleiding de enige significante controle variabele is. Ook uit model twee blijkt dat opleiding de kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoud van de openbare ruimte in de eigen buurt significant vergroot, rekening houdend met alle controle variabelen ($b = 0,04$ $p \leq 0,05$). Dit houdt in dat de kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoudsniveau van zijn of haar buurt groter wordt naarmate

men hoger opgeleid is. Uit het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat hypothese 2a wordt verworpen en hypothese 2b bevestigd.

4.2.3 Gevraagd worden

De derde hypothese voorspelt dat mensen die meer sociale cohesie in hun buurt ervaren vaker bereid zijn verantwoordelijkheid voor het onderhoudsniveau van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen dan mensen die in mindere mate sociale cohesie in hun buurt ervaren. Uit model 3 (zie tabel 9) blijkt dat het ervaren van sociale cohesie de kans op het nemen van verantwoordelijkheid significant vergroot, rekening houdend met de controlevariabelen ($b = 0,27$ $p \leq 0,05$). Dit houdt in dat de kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor zijn of haar buurt groter wordt naarmate men meer sociale cohesie in de buurt ervaart. Verder blijkt ook hier opleiding een significante controlevariabele ($b = 0,04$ $p \leq 0,05$). De kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoud van zijn of haar buurt wordt groter naarmate men hoger opgeleid is. Geconcludeerd kan worden dat hypothese 3 wordt aangenomen.

5. Conclusie

5.1 Samenvatting eerdere hoofdstukken

In het rapport 'Visie Leefomgeving' dat de gemeente Deventer in januari 2014 heeft gepubliceerd valt te lezen dat er minder budget beschikbaar is voor het onderhoud van de van openbare ruimte dan bijvoorbeeld in 2003. Ook verwijst de gemeente in dit rapport naar de eerste troonrede van Koning Willem Alexander waaruit zou blijken dat het niet meer vanzelfsprekend is dat de overheid alle taken uitvoert. Deze veranderingen in het budget en visie leiden bij de gemeente Deventer tot de gedachte dat de zeggenschap en verantwoordelijkheid over het onderhoud van de openbare ruimte zo veel mogelijk bij de bewoners moet worden gelegd (Gemeente Deventer, 2014a). Of dit in de toekomst ook echt kan moet dit onderzoek uitwijzen. De drie onderzoeksvragen die hieruit voort vloeien luiden: 1. In welke mate zijn de bewoners van de gemeente Deventer bereid verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt? 2. Waardoor kan de mate van de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte worden verklaard? 3. Hoe kan de gemeente Deventer bewoners stimuleren meer verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen?

De data voor dit onderzoek is in het voorjaar van 2014 verzameld. Er zijn 4905 vragenlijsten verstuurd en de respons was 35%. De uiteindelijke dataset bestaat uit 1598 respondenten. Deze respondenten zijn bewoners van de gemeente Deventer die achttien jaar of ouder zijn. De onderzoeksmethoden die vervolgens zijn toegepast, zijn beschrijvende analyses en verklarende analyses, in dit geval de logistische regressie analyse. Dit onderzoek heeft één afhankelijke variabele die meet in welke mate mensen verantwoordelijkheid willen nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun eigen buurt.

Uit de resultaten blijkt dat 30,2% van de bewoners van de gemeente Deventer bereid is verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt. Verder

hebben de bewoners verschillende motieven die de kans op het nemen van verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte vergroten. Dit zijn doelgerichte motieven, sociale motieven, plichtsgebonden motieven en eigenbelang. Verder blijkt zoals verwacht dat de kans dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor het onderhoudsniveau van zijn of haar buurt groter wordt naarmate men hoger opgeleid is en naarmate men meer sociale cohesie in de buurt ervaart.

5.2 Mate van bereidheid

De eerste onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt: *in welke mate zijn de bewoners van de gemeente Deventer bereid verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt?* Uit dit onderzoek blijkt dat 30,2% van de bewoners van de gemeente Deventer bereid is verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt. Wanneer het gaat om zelfbeheer, waarbij bewoners met gemeentelijk geld de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op een afgesproken niveau zelf uit kunnen (laten) voeren, wordt de groep die bereid is om verantwoordelijkheid te nemen kleiner; 23,3% van de bewoners staat positief tegenover zelfbeheer. De bewoners van Voorstad Oost zijn op alle fronten het meest positief. Verder zijn de bewoners van de gemeente Deventer positiever over het opruimen van zwerfafval in de eigen buurt dan over het onderhouden van groen in de eigen buurt. Ook zijn zij in grotere mate bereid dit soort taken af en toe te doen dan op regelmatige basis.

5.3 Verklaring mate van bereidheid

De tweede onderzoeksvraag die beantwoord zal worden is: *waardoor kan de mate van de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte worden verklaard?* Uit dit onderzoek is gebleken dat de kans dat de bewoners van de gemeente Deventer initiatief gaan nemen om het onderhoudsniveau van de buurt te verhogen groter wordt wanneer zij het contact tussen de bewoners willen verbeteren, willen bijdragen aan de leefbaarheid van hun buurt of de reputatie van de buurt willen verbeteren. Dit zijn zogenaamde doelgerichte motieven. Ook is gebleken dat deze kans groter wordt wanneer men vindt dat dit hun burgerplicht is om dit te doen, het zogenaamde plichtsgebonden motief. Verder is er deels bewijs gevonden voor de verwachtingen dat de kans dat de bewoners van de gemeente Deventer initiatief gaan nemen om het onderhoudsniveau van de buurt te verhogen, groter wordt wanneer zij sociale motieven hebben of dit doen uit eigenbelang. Wanneer men het initiatief nemen om het onderhoudsniveau van de openbare ruimte van de buurt te verhogen een leuke activiteit voor de buurt vindt, wordt deze kans groter. Dit geldt niet voor de verwachting dat deze kans groter wordt wanneer men waardering denkt te krijgen van anderen. Wat betreft eigenbelang blijkt dat het ontevreden zijn over het onderhoudsniveau van de buurt en het belangrijk vinden dat de buurt er netjes uitziet zorgt dat de kans op het nemen van initiatief om het onderhoudsniveau van de buurt te verhogen groter wordt. Dit geldt niet voor de verwachting dat dit gebeurt wanneer men graag nieuwe dingen wil leren.

Verder wordt ook in dit onderzoek het bekende patroon van minder actieve lager opgeleiden versus relatief actievere hoger opgeleiden gevonden. De kans dat een bewoner van de gemeente Deventer initiatief neemt om het onderhoudsniveau van de openbare ruimte te verhogen is groter naarmate men hoger opgeleid is. Volgens Verba en collega's (1995) zou dit ook gelden voor mensen die meer tijd hebben. In dit onderzoek is hier geen bewijs voor gevonden. Verder is er wel bewijs gevonden voor de verwachting dat mensen vaker bereid zijn verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in de eigen buurt te nemen wanneer zij meer sociale cohesie in hun buurt ervaren. Concluderend kan dus worden gesteld dat de mate van bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoudsniveau van de openbare ruimte kan worden verklaard door motieven die bewoners hebben, opleidingsniveau en ervaren sociale cohesie.

5.4 Theoretische en praktische implicaties

De resultaten van dit onderzoek zijn voor een groot deel consistent met de onderzoeksliteratuur op het gebied van burgerparticipatie. Zo vonden Denters en collega's (2012) dat burgerinitiatieven vooral voortkomen uit sociale en doelgerichte motieven. Ook binnen dit onderzoek blijken sociale en doelgerichte motieven van belang, maar ook plichtsgebonden motieven en enkele motieven omtrent eigenbelang blijken er toe te doen. Dit verschil in bevindingen kan worden verklaard doordat Denters en collega's (2012) keken naar wat voor type motieven mensen hebben omtrent burgerinitiatieven. Dit onderzoek richt zich echter niet op burgerinitiatieven in het algemeen, maar op initiatief nemen omtrent het onderhoudsniveau van de openbare ruimte in de buurt. Daarnaast zou het zo kunnen zijn dat de vier typen motieven in dit onderzoek anders zijn gemeten dan in het onderzoek van Denters en collega's (2012). Zoals eerder gesteld, werd in navolging van andere onderzoeken (o.a. Dekker, 2007; Staeheli & Clarke, 2007; SCP, 2014) gevonden dat hoger opgeleiden in meerdere mate participeren dan lager opgeleiden. Volgens Verba en collega's (1995) hebben personen ook daadwerkelijk tijd nodig om te kunnen participeren. Hoewel de variabele tijd in dit onderzoek op dezelfde manier is geoperationaliseerd als in het onderzoek van Verba en collega's (1995), is hier geen bewijs voor gevonden. Dit zou kunnen komen doordat een variabele als vrije tijd toch aan subjectiviteit onderhevig is.

Zoals hierboven gesteld, bevestigt dit onderzoek bijna alle gebruikte theorieën nogmaals. Daarnaast laat het ook zien dat het *Civic Voluntarism Model* van Verba en collega's (1995) niet alleen geschikt is voor het verklaren van politieke participatie, maar dat het ook gebruikt kan worden voor burgerparticipatie.

5.5 Discussie

Zoals ieder ander onderzoek heeft ook dit onderzoek sterke en zwakke punten. Deze punten zullen hieronder worden besproken. Ook zullen er aanbevelingen voor vervolgonderzoek worden gedaan.

Een mogelijke beperking van dit onderzoek is de beperkte focus. Een goed onderzoek heeft een beperkte focus, maar daardoor laat het andere interessante aspecten onderbelicht. Dit onderzoek richt zich bijvoorbeeld op één vorm van burgerparticipatie, namelijk burgerparticipatie in de openbare ruimte. Het zou echter ook interessant zijn om onderzoek naar burgerparticipatie in de openbare ruimte naast meer sociale

burgerparticipatie, zoals mantelzorg verlenen aan buurtgenoten, te leggen. Het zou wellicht zo kunnen zijn dat in buurten waar de bereidheid om verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte te nemen hoog is, de bereidheid om mantelzorg te verlenen aan buurtbewoners ook hoog is. Een onderzoek dat kijkt naar verbanden tussen verschillende vormen van burgerparticipatie zou interessante nieuwe kennis kunnen opleveren.

Verder is er binnen dit onderzoek gekozen gebruik te maken van het *Civic Volurantarism Model* van Verba en collega's (1995). Door dit model als leidraad te gebruiken zijn andere, wellicht ook relevante, theorieën buiten beschouwing gelaten. Wanneer vervolgonderzoek wordt gedaan is het zeker aan te raden om te bekijken of het model van Verba en collega's (1995) uitgebreid kan worden met andere theorieën.

Een andere mogelijke beperking van dit onderzoek is dat de steekproef niet geheel representatief is. Zo zijn ouderen, mensen met een koopwoning en autochtonen bijvoorbeeld oververtegenwoordigd. Vanwege beperkte tijd en budget konden geen extra maatregelen worden genomen de representativiteit te verbeteren. Wanneer het beleid omtrent burgerparticipatie in de openbare ruimte ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd, is het raadzaam meer aandacht te besteden aan de representativiteit. Om te zorgen dat meer allochtonen de vragenlijst invullen, zou deze bijvoorbeeld in meerdere talen beschikbaar moeten zijn. Ook kan er worden gedacht aan sturen van de vragenlijst naar een aanvullende steekproef waarin de respondenten zitten uit de groepen die ondervertegenwoordigd zijn. Er is in dit onderzoek één rappel gestuurd, maar deze ging naar alle respondenten uit de oorspronkelijke steekproef.

Verder is er tijdens het analyseren van de data duidelijk geworden dat er verbeterpunten zijn wat betreft de vragenlijst. Zo is er tijdens het ontwikkelen van de vragenlijst voor gekozen bij de meeste vragen een 'weet niet/wil niet zeggen' of een 'weet niet/geen mening' categorie toe te voegen. Dit is gedaan omdat dit de norm is binnen onderzoeken van de gemeente Deventer. Het toevoegen van deze categorieën heeft er wel voor gezorgd dat het analyseren van vragen met deze categorieën wellicht onnodig complex zijn geworden. Er zijn door deze categorieën bijvoorbeeld respondenten weggevallen uit de steekproef. Het is voor toekomstig onderzoek aan te raden een vragenlijst te maken die zo eenvoudig en voor iedereen goed te begrijpen is, dat het toevoegen van een categorie als hierboven beschreven niet nodig is. Verder bleken vragen die bestonden uit het invullen van meerdere antwoorden vaker te worden overgeslagen dan korte vragen. Het is dan ook zeker raadzaam vragen in het vervolg niet te lang te maken.

Tot slotte stelt het *Civic Volurantarism Model*, de basis van dit onderzoek, de wensen en mogelijkheden van mogelijke participanten centraal. Dit betekent dat dit onderzoek voornamelijk is gericht op de bewoners van de gemeente Deventer en wat zij willen en kunnen. Wat betreft vervolgonderzoek zou het dan ook zeer interessant zijn om ook de rol van de bestuurders en ambtenaren te onderzoeken. Het zou namelijk best zo kunnen zijn dat bestuurders en ambtenaren zelf helemaal niet zo te spreken zijn over burgerparticipatie, of dat zij hier een totaal ander beeld van hebben dan de bewoners van de gemeente. Een onderzoeksvraag zou bijvoorbeeld kunnen zijn 'In hoeverre zijn de ambtenaren van de gemeente Deventer bereid burgers meer verantwoordelijkheid over het onderhoud van de openbare ruimte te geven?'

Naast de genoemde beperkingen heeft dit onderzoek ook opvallende sterke punten. Zo zijn er voorafgaand aan het daadwerkelijk uitvoeren van het onderzoek gesprekken gevoerd met de vragende partij. Dit is gedaan om er zeker van te zijn dat er met het onderzoek zou worden voldaan aan de behoefte van de vragende partij. Het is hiermee ook zeker dat het onderzoek antwoord zal geven op vragen die leven binnen de gemeente.

Verder is er op gemeentelijk niveau nog weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar participatie in de openbare ruimte. Dit onderzoek staat aan het begin van een maatschappelijke en politieke verandering op dit gebied en naar verwachting zal de aandacht voor (onderzoeken omtrent) dit onderwerp alleen maar groter worden. Dit onderzoek kan in de toekomst als voorbeeld dienen voor bijvoorbeeld andere gemeenten die ook graag meer willen weten over de bereidheid van hun inwoners om meer verantwoordelijk voor het onderhoud van de openbare ruimte te nemen.

Ook is er voor gekozen verschillende vormen van verantwoordelijkheid in de vragenlijst terug te laten komen, zodat de eventuele bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen goed uitgediept kan worden. Zo is er onderscheid gemaakt tussen het nemen van initiatief, zelfbeheer en verschillende vormen van onderhoud (groen of afval).

Een ander sterk punt is dat de data zeer recent verzameld is en dat de steekproef voor een onderzoek als deze groot te noemen is. Dit komt de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek ten goede. Verder is er voor gezorgd dat de verschillende buurten van de gemeente Deventer ook goed vertegenwoordigd zijn in de steekproef, zodat er ook uitspraken kunnen worden gedaan op buurtniveau. Dit heeft weer als positieve bijkomstigheid dat beleidsaanbevelingen meer gespecificeerd kunnen worden. Het is voor de gemeente nu bijvoorbeeld inzichtelijk in welke mate de bewoners van vijftien verschillende buurten bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte, waardoor zij maatwerk in haar beleid kan toepassen.

6. Beleidsaanbevelingen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de beleidsaanbevelingen worden geformuleerd. Deze aanbevelingen vormen het antwoord op de derde onderzoeksvraag: *hoe kan de gemeente Deventer bewoners stimuleren meer verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen?*

In de voor dit onderzoek opgestelde vragenlijst zijn een aantal gesteld waaruit afgeleid kan worden hoe de gemeente haar beleid volgens de burgers moet inrichten. Hierdoor zijn de aanbevelingen die hieronder volgen niet alleen gebaseerd op de uitkomsten van het inhoudelijke onderzoek, maar is er ook extra informatie gebruikt. Er zullen eerst twee paragrafen worden gewijd aan aanbevelingen gebaseerd op de aanvullende vragen. Vervolgens zal in paragraaf 6.4 een aanbeveling worden besproken die gebaseerd is op zowel de aanvullende vragen als het inhoudelijke onderzoek. De laatste twee paragrafen zullen gewijd zijn aan aanbevelingen die gebaseerd zijn op de onderzoeksresultaten.

6.2 Faciliteren

De derde onderzoeksvraag ‘*Hoe kan de gemeente Deventer bewoners stimuleren meer verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen*’ is in iets andere vorm aan de respondenten van dit onderzoek voorgelegd. Aan de respondenten werd gevraagd wat de gemeente zou kunnen doen om initiatieven van bewoners tot een succes te maken. De respondenten konden kiezen uit verschillende categorieën, waaronder ook een ‘anders, namelijk’ categorie. De drie belangrijkste redenen zijn ‘ophalen verzameld zwerfafval’ (53,3%), ‘ophalen van verzameld groenafval’ (49,2%) en ‘planten en zaden leveren’ (26,4%). Uit deze antwoorden blijkt wel dat de bewoners het belangrijk vinden dat de gemeente initiatieven faciliteert. Dit is zeker ook in het belang van de gemeente omdat het helpt een voedingsbodemp voor initiatieven te creëren. Wanneer praktische drempels, zoals het niet hebben van bepaalde materialen of de kosten van het storten van afval, worden weggenomen, wordt het makkelijker voor de bewoners om verantwoordelijkheid voor de openbare ruimte in de buurt te nemen.

Aanbeveling 1: Faciliteer

- Haal één keer in de maand door de bewoners verzameld zwerfafval op.
- Haal één keer in de maand door de bewoners van verzameld groenafval op.
- Lever planten, zaden en eventueel andere materialen, zoals veiligheidshesjes.

6.3 Informeren

Verder blijkt uit de open antwoorden die respondenten gaven op de vraag ‘*Hoe kan de gemeente Deventer bewoners stimuleren meer verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op zich te nemen*’, dat het niet verstandig is om af te wachten of initiatieven omtrent het verhogen van het onderhoudsniveau van de openbare ruimte zich aandienen. Herhaaldelijk terugkomende antwoorden die worden genoemd binnen de ‘overig’ categorie laten zien dat de bewoners eerst meer willen weten over burgerparticipatie in de openbare ruimte. Wanneer van de bewoners verantwoordelijkheid wordt verwacht, in de vorm van initiatieven, moet de gemeente hen dit wel laten weten. Bewoners zullen door de gemeente geïnformeerd moeten worden over waarom zij verantwoordelijkheid voor de openbare ruimte moeten nemen. Het moet daarbij heel duidelijk zijn wat van de bewoners wordt verwacht en waarom. Hierbij moet zeker worden uitgelegd waarom het onderhouden van de openbare ruimte niet alleen een overheidstaak is en moet het voor de bewoners heel duidelijk zijn wat zij wel en niet (meer) van de gemeente kunnen verwachten.

Aanbeveling 2: Informeer

- Verstuur een informatiebrief naar alle bewoners van de gemeente. In deze brief kan kort en bondig worden uitgelegd wat de gemeente van de bewoners verwacht en wat de bewoners van de gemeente kan verwachten.

- Organiseer een informatieavond (voor deze avond kunnen de bewoners al in de brief worden uitgenodigd) waarbij de bewoners nogmaals geïnformeerd worden over burgerparticipatie in de openbare ruimte en er waarbij de bewoners de gelegenheid krijgen vragen te stellen.
- Zorg voor een online buurtenplatform. Op dit platform moeten de bewoners ideeën kunnen uitwisselen en activiteiten kunnen plannen. Meer informatie over een dergelijk platform is bijvoorbeeld te vinden op www.buurtschouw.nl.

6.4 Belonen

Om in kaart te brengen waarom mensen niet bereid zijn verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte op zich te nemen is er hier in de vragenlijst specifiek naar gevraagd. De respondenten kregen de vraag voorgelegd waarom zij niet op eigen initiatief zouden willen meewerken aan het verhogen van het onderhoudsniveau van de openbare ruimte. De respondenten op wie de vraag van toepassing was konden verschillende redenen aankruisen, of de categorie ‘anders, namelijk’ invullen. De antwoorden die het meest zijn gegeven zijn: ‘omdat ik vind dat het een taak van de gemeente is’ (39,2%), ‘omdat ik er geen tijd voor heb’ (31,5) en ‘omdat ik er lichamelijk niet toe in staat ben’ (15,4). Van de respondenten vulden 13,8% de ‘anders, namelijk’ categorie in. Herhaaldelijk terugkomende redenen binnen deze categorie zijn ‘de leeftijd’, ‘we betalen hier belasting voor’ ‘hondenpoep’ ‘dit soort zaken komen steeds op dezelfde mensen neer’ en ‘uit principe geen rommel van anderen opruimen’. Deze beschrijvende analyses laten zien dat burgerparticipatie in de openbare ruimte (nog) geen vanzelfsprekendheid is. Zo vindt ruim één derde van de respondenten die de vraag invulde het onderhouden van de openbare ruimte puur een overheidstaak. Ook zijn er respondenten die hier naar eigen zeggen echt geen tijd voor hebben of er simpelweg lichamelijk niet toe in staat zijn. Aan gebrek aan tijd of lichamelijke beperkingen kan de gemeente weinig doen. Wel kan worden geprobeerd de meer sceptische bewoners van de gemeente Deventer te stimuleren meer verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte te nemen. Dit kan worden gedaan door in te spelen op de motivatie van de bewoners. Uit dit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat de kans op het nemen van verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte groter wordt, wanneer dit in het eigenbelang is.

Aanbeveling 3: Zet in op belonen

- Beloon bewoners voor initiatieven in de openbare ruimte. Hierbij kan worden gedacht aan een financieel voordeel voor de bewoners maar bijvoorbeeld ook aan beloningen die om minder financiële investering vanuit de gemeente vragen, zoals het uitreiken van een jaarlijkse prijs voor de netste buurt of een ander ‘cadeau’ voor de buurt.

6.5 Sociale cohesie

De onderzoeksbevindingen tonen aan dat de kans dat mensen verantwoordelijkheid nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte groter wordt wanneer zij meer sociale cohesie in hun buurt ervaren. Het is dan ook verstandig maatregelen die de sociale cohesie in buurten kunnen versterken mee te nemen in de beleidsuitvoering. Met het verhogen van de sociale cohesie in buurten waar deze nu nog in mindere mate wordt ervaren, wordt een voedingsbodem voor burgerinitiatieven gecreëerd en deze burgerinitiatieven kunnen op zichzelf ook weer zorgen voor meer sociale cohesie. De initiatieven zorgen er namelijk voor dat buurtgenoten meer contact met elkaar hebben. Met het verhogen van de sociale cohesie wordt dus een zeer positieve vicieuze cirkel tot stand gebracht.

Aanbeveling 4: Investeer in sociale cohesie

- Put uit maatregelen die eerder al succesvol bleken in de gemeente, bijvoorbeeld het aanwijzen van kluspanen zoals is gedaan in Voorstad Oost.
- Stimuleer de organisatie van kleinschaligere activiteiten in buurten die er voor zorgen dat bewoners meer met elkaar in contact komen, zoals een buurtbarbecue of een sportmiddag.

6.6 Maatwerk

Dit onderzoek toont aan dat het belangrijk is dat de gemeente zich realiseert dat maatwerk nodig is. Uit dit onderzoek is gebleken dat de bereidheid om verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de openbare ruimte te nemen niet in alle buurten gelijk is. Om te voorkomen dat er te veel ongelijkheid gaat bestaan tussen het onderhoudsniveau van de openbare ruimte in de verschillende buurten, zal de gemeente in sommige buurten extra moeten bijspringen

Aanbeveling 5: Zorg voor maatwerk

- In de nieuwbouwbuurten is de mate van bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het onderhoud van de openbare ruimte het laagst. Houdt hier rekening mee wanneer het beleid wordt uitgevoerd.
- Doe zelf meer aan het onderhoud van buurten waar relatief veel mensen wonen die niet kunnen participeren omdat ze er lichamelijk niet toe in staat zijn, of omdat ze er te oud voor zijn. Voorbeelden van deze buurten zijn Landsherenkwartier en Knutteldorp.

Literatuurlijst

- Agresti, A., & Finlay, B. (2009). *Statistical Methods for the Social Sciences*. New Jersey: Prentice Hall.
- Arnstein, S. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-224.
- Bekkers, R.H.F.P. (2000). Religieuze betrokkenheid en vrijwilligerswerk: een kwestie van psychologische dispositie of sociale organisatie? *Sociologische Gids*, 47, 268-292.
- Bekkers, H., E. Gout, M. Leewis, L. Lemmers, B. Naber & N. Rigter. (2003). *Bestemming: Burger!* Geraadpleegd op 13 maart 2014, op <http://www.innovatienetwerk.org/sitemanager/downloadattachment.php?id=IGvwaO5XqY04i uqMFyOTc>.
- Bolt, G., & R. ter Maat. (2005). Participatie in de buurt. *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, 6, 56-62.
- Burgers, J. (1999). *Stedelijke landschappen. Over de openbare ruimte in de postindustriële stad*. Den Haag: SCP.
- Cameron, D. (2010). *Transcript of a speech by the Prime Minister on the Big Society, 19 July 2010*. Geraadpleegd op 13 februari 2014, op <https://www.gov.uk/government/speeches/big-society-speech>
- Campbell, K., & Barrett, L. (1992). Sources of Personal Neighbor Networks: Social Integration, Need, or Time? *Social Forces*, 70, 1077-1100.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014a). *Beroepsbevolking; kerncijfers naar geslacht en andere persoonskenmerken*. Geraadpleegd op 4 april 2014 op, <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=71958ned&LA=NL>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014b). *Beroepsbevolking*. Geraadpleegd op 12 juni 2014, op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=2826>
- Dekker, K. (2006). Governance as glue: Urban governance and social cohesion in post-WWII neighbourhoods in the Netherlands. *Netherlands Geographical Studies*, 342, 17-144.
- Dekker, K. (2007). Social capital, neighbourhood attachment and participation in distressed urban areas. A case study in The Hague and Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies*, 22, 355-379. doi:10.1080/02673030701254103
- Denters, S.A.H. (2004). *Achtergrondstudie Stedelijk Burgerschap*. Enschede: KISS.
- Denters, S. A. H., Tonkens, E., Verhoeven, I., & Bakker, J. H. M. (2012). *Burgers maken hun buurt*. Geraadpleegd op 13 maart 2014, op http://doc.utwente.nl/83283/1/Publicatie_Burgers_maken_hun_buurt.pdf
- Edelenbos, J., & Monnikhof, R. (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming: een vergelijkend onderzoek naar de consequentie van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*. Utrecht: Lemma.
- Edelenbos, J. (2000). *Proces in Vorm. Procesbegeleiding van interactieve beleidsvorming over ruimtelijke lokale projecten*. Utrecht: Lemma.

- Edelenbos, J. (2006). *Buurtgericht beleid en de kunst van vertrouwen geven*. Geraadpleegd op 25 februari 2014, op <http://hdl.handle.net/1765/10683>
- Edwards, A. R., & Schaap, L. (2006). *Burgerparticipatie in Rotterdam*. Rotterdam: CLD.
- Gemeente Apeldoorn. (2014). *Algemene informatie*. Geraadpleegd op 13 maart 2014, op [http://www.apeldoorn.nl/ter/inwoners/\(221295\)-Inwoners-Apeldoorn-Begeleiding/\(221295\)-Inwoners-Apeldoorn-Begeleiding-Algemene-informatie.html](http://www.apeldoorn.nl/ter/inwoners/(221295)-Inwoners-Apeldoorn-Begeleiding/(221295)-Inwoners-Apeldoorn-Begeleiding-Algemene-informatie.html)
- Gemeente Deventer. (2012). *Zuid aan Zet. Gebiedsgericht werken in Colmschate- Zuid*. Deventer: Gemeente Deventer.
- Gemeente Deventer. (2014a). *Visie leefomgeving. De openbare ruimte in Deventer*. Deventer: Gemeente Deventer.
- Gemeente Deventer. (2014b). *Uitvoeringsprogramma 2014-2017 Voorstad Oost*. Deventer: Gemeente Deventer
- Hartman, I. (2000). *Democratie van de grote bekken of leer je wat van het publieke debat?* Den Haag: Instituut voor Publiek en Politiek.
- Higgins, J. W. (1999). Citizenship and empowerment: a remedy for citizen participation in health reform. *Community Development Journal*, 34, 287-307. doi: 10.1093/cdj/34.4.287
- Hurenkamp, M. (2013). Meer samenleving voor minder geld. *S&D*, 70, 54-58.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2011). Spraakverwarring over participatie. *Journal of Social Intervention*, 20, 76-99. Kamerstukken II 2004-2005,30 131.
- Kang, N., & Kwak, N. (2003). A Multilevel Approach to Civic Participation Individual Length of Residence, Neighborhood Residential Stability, and Their Interactive Effects With Media Use. *Communication Research*, 30, 80-106. doi: 10.1177/0093650202239028
- Karsten, L. (2003). Children's Use of Public Space The Gendered World of the Playground. *Childhood*, 4, 457-473. doi: 10.1177/0907568203104005
- Kearns, A., & Forrest, R. (2000). Social cohesion and multilevel urban governance. *Urban studies*, 37, 995-1017. doi: 10.1080/00420980050011208
- Kisby, B. (2010). The Big Society: Power to the People? *The Political Quarterly*, 81, 484-491. doi: 10.1111/j.1467-923X.2010.02133.x
- Koopman, M. (2007). De leefbaarheid en het imago van buurten. *Tijdschrift voor de volkshuisvesting*, 1, 27-32.
- Lelieveldt, H. (2004). Helping Citizens Help Themselves Neighborhood Improvement Programs and the Impact of Social Networks, Trust, and Norms on Neighborhood-Oriented Forms of Participation. *Urban Affairs Review*, 39, 531-551. doi: 10.1177/1078087404263601
- Malone, K. (2002). Street life: youth, culture and competing uses of public space. *Environment and Urbanization*, 2, 157-168. doi 10.1177/095624780201400213
- Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of planning literature*, 20, 335-350. doi:

10.1177/0885412205286160

- Mazanti, B., & Pløger, J. (2003). Community planning – from politicized places to lived spaces. *Journal of Housing and the Built Environment*, 18, 309–327. doi: 10.1023/B:JOHO.0000005756.40934.84
- Michels, A. M. B. (2006). Citizen Participation and democracy in the Netherlands, *Democratization*, 2, 323 – 339. doi: DOI:10.1080/13510340500524067
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. (2005). *Ruimte van ons allemaal, participeren in beheer van de openbare ruimte*. Den Haag: VROM.
- Minkler, M., & Wallerstein, N. (2003). *Part One: Introduction to Community-Based Participatory Research. Community-Based Participatory Research for Health*. San Francisco: CA: Jossey-Bass.
- Muskee, M. (2013). *Burger aan zet bij beheer openbare ruimte*. Geraadpleegd op 18 februari 2014, op <http://www.vngmagazine.nl/archief/15064/burger-aan-zet-bij-beheer-van-openbare-ru>
- NOS. (2013). *Rutte: Participatie geen bezuiniging*. Geraadpleegd op 13 maart 2014, op <http://nos.nl/artikel/562390-rutte-participatie-geen-bezuiniging.html>
- Raad voor openbaar bestuur. (2010). *Vertrouwen op democratie*. Den Haag: Raad voor het openbaar bestuur.
- Raad van State. (2013). *Jaarverslag 2012*. Den Haag: Raad van State.
- RIGO. (2004). *Leefbaarheid van wijken*. Geraadpleegd op 28 februari 2014 op, http://www.rigo.nl/nl-NL/Publicaties/Publicatie/_p/itemID/1497/Leefbaarheid-van-wijken.aspx
- Rijksoverheid. (2013). *Troonrede 2013*. Geraadpleegd op 13 maart 2014, op <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013.html>
- Rijksoverheid. (2014). *Wanneer krijg ik AOW?* Geraadpleegd op 12 juni 2014, op <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/algemene-ouderdomswet-aow/vraag-en-antwoord/wanneer-krijg-ik-aow.html>
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2014). *Nationaal Kompas Volksgezondheid*. Geraadpleegd op 12 juni 2014, op <http://www.nationaalkompas.nl/thema-s/gezondheidsachterstanden/thema-s/sociale-omgeving-en-gezondheid/>
- Schakel, W. (1972). *Inspraak en gezag*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Schnabel, P. (2000). Vergroting van de maatschappelijke cohesie door versterking van de sociale infrastructuur. Probleemverkenning en aanzet tot beleid. In Hortulanus, R.P., & Machielse, J.E.M., *In de marge. Het sociaal debat*. Den Haag: Elsevier.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2012). *Een beroep op de burger*. Den Haag: SCP.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2013). *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in de burgerparticipatie*. Den Haag: SCP.
- Sprinkhuizen, A. M. M., & Scholte, M. M. L. (2012). *De sociale kwestie hervat: de Wmo en sociaal werk in transitie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Staheli, L., & Clarke, S. (2007). *The New Politics of Citizenship: Structuring Participation By Household*,

- Work, and Identity. *The Journal of Urban Geography*, 24, 103-126. doi:10.2747/0272-3638.24.2.103
- Tonkens, E.H., & Kroese, G.J.. (2009). *Bewonersparticipatie via vouchers: democratisch en activerend? Evaluatie van de eerste fase van de extra budgetten voor bewonersinitiatieven ('voucherregeling')*. Amsterdam: ASSR.
- Tonkens, E.H., & Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Stichting Actief burgerschap.
- Trouw. (2014). 'Participatie is mooi streven, maar verwacht niet te veel van burgers'. Geraadpleegd op 12 juni 2014, op <http://www.trouw.nl/tr/nl/4492/Nederland/article/detail/3576455/2014/01/13/Participatie-is-mooi-streven-maar-verwacht-niet-te-veel-van-burgers.dhtml>
- Ultee, W. C., Arts, W. A., & Flap, H. D. (2003). *Sociologie: vragen, uitspraken, bevindingen*. Groningen: Nijhof.
- Van Bergeijk, E., Kokx, A., Bolt, G., & van Kempen, R. (2008). *Helpt herstructurering?* Delft: Eburon Uitgeverij BV.
- Van Eijck, K., & De Graaf, P. M. (2001). De invloed van persoonlijkheidskenmerken op het bereikte opleidingsniveau. *Mens en Maatschappij*, 76, 285-302.
- Van Marissing, E. (2008). *Buurten bij beleidsmakers; Stedelijke beleidsprocessen, bewonersparticipatie en sociale cohesie in vroeg-naoorlogse stadswijken in Nederland*. Utrecht: Nederlandse Geografische Studies.
- Veen, E., & Mul, M. (2011). *Burgerparticipatie en stadslandbouw. Notitie voor het stedennetwerk-stadslandbouw*. Geraadpleegd op 13 maart 2014, op <http://www.groenegastvrijegordel.nl/pdf/burgerparticipatie.pdf>
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2010). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma.
- VNGMagazine. (2013). *Burger aan zet bij beheer openbare ruimte*. Geraadpleegd op 26 maart 2014, op <http://www.vngmagazine.nl/archief/15064/burger-aan-zet-bij-beheer-van-openbare-ruimte>
- Völker, B., Flap, H., & Lindenberg, S. (2007). When are Neighbourhoods Communities? Community in Dutch Neighbourhoods. *European Sociological Review*, 23, 99-114. doi: 10.1093/esr/jcl022
- Volkskrant. (2013). *Wouter Bos: 'PvdA steunt participatie-samenleving? Zeg me dat het niet zo is*. Geraadpleegd op 13 maart 2014, op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3512375/2013/09/19/Wouter-Bos-PvdA-steunt-participatie-samenleving-Zeg-me-dat-het-niet-zo-is.dhtml>
- Winsemius, A., & Steyaert, J. (2011). *Big society past Nederland niet*. Geraadpleegd op 13 februari 2014, op <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2011/10/31/big-society-past-nederland-niet/>
- Wuthnow, R. (1998). *Loose connections: Joining together in America's fragmented communities*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Appendix 1: Vragenlijst

Participatie in de openbare ruimte

Buurt

Invulinstructie

In de meeste gevallen wordt gevraagd **één antwoord aan te kruisen**. Bij eventuele vergissingen kunt u het aangekruiste weglakken of een ander hokje nog opvallender maken (bijvoorbeeld helemaal zwart of blauw inkleuren).

Bij enkele vragen mag u het antwoord zelf formuleren. Wilt u hierbij binnen het kader blijven? De ingevulde vragenlijst wordt namelijk door een computer ingelezen en opmerkingen die buiten het kader staan worden niet gelezen.

Algemene gegevens

1. Wat is uw geslacht?

- man
- vrouw

2. Wat is uw leeftijd?

--	--

 jaar

3. Bent u zelf of is ten minste één van uw ouders in een niet-westers land geboren?

- ja
- nee
- weet niet/wil niet zeggen

4. Wat is uw hoogst afgeronde opleiding?

Eén antwoord mogelijk

- geen afgeronde opleiding
- lager onderwijs (lavo of vglo en incl. speciaal onderwijs, zoals blo of lom)
- lager beroepsonderwijs,
- vmbo basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg
- mavo, vmbo theoretische of gemengde leerweg, ULO, MULO
- middelbaar beroepsonderwijs (mbo, bol, bbl)
- havo/vwo
- hoger beroepsonderwijs
- wetenschappelijk onderwijs
- weet niet/wil niet zeggen

5. Voor gemiddeld hoeveel uur in de week heeft u een betaalde baan?

Eén antwoord mogelijk

- ik heb geen betaalde baan
- 1-11 uur
- 12-34 uur
- 35 uur of meer
- weet niet/wil niet zeggen

6. Heeft u thuiswonende kinderen?

Meerdere antwoorden mogelijk

- nee
- ja, in de leeftijdscategorie 0-12 jaar
- ja, in de leeftijdscategorie 13-18 jaar
- ja, in de leeftijdscategorie 19 en ouder

7. Hoeveel uren vrije tijd heeft u gemiddeld per week?

Met vrije tijd wordt de tijd bedoeld die u overhoudt na eventuele tijd besteed aan werk, studie, huishoudelijke taken, zorg voor kinderen en slaap.

uur per week

8. In welke inkomensgroep valt, alles bij elkaar geteld, het gezamenlijke netto jaarinkomen van **alle** leden van uw huishouden?

'Netto' wat overblijft na aftrek van belasting en premies.

Vakantietoeslag, kinderbijslag, studiebeurs, 13e maand, bijverdiensten e.d. tellen ook mee bij het netto inkomen.

- minder dan € 22.000
- € 22.000 tot € 35.000
- € 35.000 of meer
- weet niet/wil niet zeggen

Uw buurt

9. Woont u in een koopwoning of een huurwoning?

- koopwoning
- sociale huurwoning (bijvoorbeeld via Woonbedrijf Ieder1 of Rentree)
- particuliere huurwoning
- weet niet/wil niet zeggen

10. Hoe lang woont u al in uw buurt?

- korter dan één jaar
- 1 – 4 jaar
- 5 – 9 jaar
- 10 jaar of langer

11. Hoe gehecht bent u aan uw buurt?

- zeer gehecht
- gehecht
- neutraal
- niet gehecht
- helemaal niet gehecht
- weet niet/wil niet zeggen

12. Kunt u van onderstaande stellingen over uw buurt aangeven in hoeverre u het ermee eens bent?

	helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	weet niet/ geen mening
a. De mensen in mijn buurt gaan op een prettige manier met elkaar om	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Ik voel mij thuis bij de mensen die in mijn buurt wonen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. De mensen in mijn buurt kennen elkaar nauwelijks	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Ik woon in een gezellige buurt, waar veel saamhorigheid is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Ik heb veel contact met de mensen in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Onderhoud openbare ruimte

De gemeente is door bezuinigingen genoodzaakt het onderhoud van de openbare ruimte sober uit te voeren. Dit zou onder andere kunnen betekenen dat u meer onkruid en zwerfafval kunt tegenkomen in uw buurt. U heeft echter de mogelijkheid het onderhoudsniveau van uw buurt te verhogen door zelf iets te doen. Wanneer u bijvoorbeeld wilt dat uw buurt beter wordt schoongemaakt, kunt u zelf initiatief nemen tot het opruimen van blikjes en papier op straat.

13. Hoe staat u in het algemeen tegenover het idee dat u zelf initiatief kunt nemen om het niveau van onderhoud van de openbare ruimte in uw buurt te verhogen? Dit kunt u bijvoorbeeld doen door het opruimen van zwerfafval of het schoffelen van perkjes.

- positief
- neutraal
- negatief
- weet niet/geen mening

14. Kunt u voor elk van de onderstaande activiteiten aangeven hoe groot de kans is dat u deze op eigen initiatief zou uitvoeren?

	zeer kleine kans	kleine kans	neutraal	grote kans	zeer grote kans	weet niet/ geen mening
a. Af en toe zwerfafval in mijn straat opruimen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Regelmatig zwerfafval in mijn straat opruimen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Af en toe zwerfafval in mijn buurt opruimen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Regelmatig zwerfafval in mijn buurt opruimen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Af en toe groen in mijn straat onderhouden (bijvoorbeeld onkruid uit groenstroken verwijderen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Regelmatig groen in mijn straat onderhouden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Af en toe groen in mijn buurt onderhouden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Regelmatig groen in mijn buurt onderhouden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

15. Waarom zou u op eigen initiatief willen meewerken aan het onderhouden van de openbare ruimte in uw buurt?

Meerdere antwoorden mogelijk

- niet van toepassing
- omdat ik dan nieuwe dingen kan leren
- omdat ik ontevreden ben over het onderhoudsniveau van mijn buurt
- omdat het een leuke buurtactiviteit is
- omdat ik dan waardering krijg van andere mensen
- omdat ik het contact met de bewoners van mijn buurt wil verbeteren
- omdat ik een bijdrage aan de leefbaarheid in mijn buurt wil leveren
- omdat ik de reputatie van mijn buurt wil verbeteren
- omdat het mijn plicht is als burger om een steentje bij te dragen aan mijn buurt
- omdat ik het belangrijk vind dat mijn buurt er netjes uitziet
- anders, namelijk:

16. Wat zou de gemeente kunnen doen om initiatieven van bewoners met betrekking tot het onderhoud van de openbare ruimte tot een succes te maken?

Meerdere antwoorden mogelijk

- ophalen van verzameld groenafval
- ophalen van verzameld zwerfafval
- planten en zaden leveren
- tips geven over groenonderhoud
- niets
- weet niet/geen mening
- anders, namelijk:

17. Waarom zou u niet willen meewerken aan het op eigen initiatief onderhouden van de openbare ruimte in uw buurt?

Meerdere antwoorden mogelijk

- niet van toepassing
- omdat ik er geen tijd voor heb
- omdat ik er geen zin in heb
- omdat ik er geen verstand van heb
- omdat ik de noodzaak er niet van in zie
- omdat ik er lichamelijk niet toe in staat ben
- omdat ik vind dat het een taak van de gemeente is
- omdat ik niet wil samenwerken met de mensen uit mijn buurt
- omdat ik niet wil samenwerken met de gemeente
- anders, namelijk:

18. In Nederland zijn er experimenten waarbij bewoners zeggenschap krijgen over de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt. Bewoners kunnen dan, met gemeentelijk geld, de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte in hun buurt op een afgesproken niveau zelf uit (laten) voeren. Dat bewoners hiervoor geld krijgen van de gemeente heeft echter wel een keerzijde. Om dit geld vrij te maken zal bijvoorbeeld het gras in uw buurt minder vaak gemaaid worden door de gemeente.

Hoe staat u in het algemeen tegenover dit idee?

- positief
- neutraal
- negatief
- weet niet/geen mening

Tot slot

19. Wilt u nog iets opmerken of aanvullen naar aanleiding van een eerdere vraag in deze vragenlijst?

20. De gemeente Deventer heeft een digitaal onderzoekspanel. Met dit panel peilen we regelmatig de mening van de Deventer bevolking. Op www.deventer.nl/digipanel kunt u meer informatie hierover vinden. Wilt u deelnemen aan het Deventer Digipanel, vul dan hieronder uw **e-mailadres** in:

21. De gemeente Deventer zou graag een aantal bewoners telefonisch interviewen naar aanleiding van dit onderzoek. Vindt u het goed dat u eventueel gebeld wordt? Vult u dan hieronder uw **telefoonnummer** in:

Hiermee bent u aan het einde van deze vragenlijst gekomen.

Hartelijk dank voor uw medewerking!

U kunt de ingevulde vragenlijst in de bijgaande antwoordenvolp terugsturen (postzegel niet nodig). Wilt u de vragenlijst **vóór** 1 mei 2014 terugsturen?

Ontbreekt de envelop, dan kunt u de vragenlijst in een eigen envelop zonder postzegel opsturen naar:

Gemeente Deventer
Team Kennis en Verkenning
Antwoordnummer 225
7400 VB DEVENTER